

SIGMUNDFREUD

OČRT PSIHOANALIZE

194245

Sigmund Freud

OČRT PSIHOANALIZE

Sigmund Freud

OČRT PSIHOANALIZE

(1938)

SRNAVICA

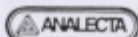
Ljubljana 2000

8421000

Sigmund Freud

OČRT PSIHOANALIZE

(1938)

Ljubljana 2000

900002878

Sigmund Freud
OČRT PSIHOANALIZE
(1938)

Prevedel: Robert Vouk
Strokovni pregled: Eva D. Bahovec

Zbirka ANALECTA, Revija PROBLEMI
Izdajatelj: Društvo za teoretsko psihoanalizo
Uredniški odbor: Miran Božovič, Mladen Dolar, Rado Riha,
Alenka Zupančič (predsednica), Slavoj Žižek

Jezikovni pregled: Simona Perpar Grilc
Oblikovanje: AOOA
Stavek: Klemen Ulčakar
Tisk: Cicero

Prvi natis
Naklada 700 izvodov
Ljubljana 2000

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.964.2
159.964.2(038)=112.2=163.6=111

FREUD, Sigmund

Očrt psihoanalize : (1938) / Sigmund Freud ; [prevedel Robert Vouk]. - 1. natis. - Ljubljana : Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2000

ISBN 961-6376-01-2

110821376

VSEBINA

Uredniška opomba	7
[PREDGOVOR]	11
Prvi del	
NARAVA PSIHIČNEGA	
Prvo poglavje: Psihični aparat	15
Drugo poglavje: Nauk o nagonih	19
Tretje poglavje: Razvoj seksualne funkcije	24
Četrto poglavje: Psihične kvalitete	29
Peto poglavje: Pojasnitev z interpretacijo sanj	38
Drugi del	
PRAKTIČNA NALOGA	
Šesto poglavje: Psihoanalitična tehnika	49
Sedmo poglavje: Primer psihoanalitičnega dela	61
Tretji del	
POMEN ZA TEORIJU	
Osmo poglavje: Psihični aparat in zunanji svet	77
Deveto poglavje: Notranji svet	89
Terminološki slovarček k prevodu	92

UREDNIŠKA OPOMBA*

Ko je *Očrt*, postumno, hkrati v nemščini in angleščini, prvič izšel, sta mu bila dodana dva daljša citata iz Freudovega istodobnega fragmenta *Some Elementary Lessons of Psycho-Analysis* (1940b [1938]). Ta citata sta bila v nemški različici priobčena takoj na začetku IV. poglavja, v angleškem prevodu pa kot dodatek. Ker je bil fragment kmalu zatem objavljen v celoti, so citata oziroma dodatek v nadaljnjih ponatisih *Očrta* redno izpuščali. Zaradi pomote izdajatelja Freudov predgovor k *Očrtu* ni bil natisnjen v *Gesammelte Werke*, tako da je ta kratek tekst zaenkrat objavljen le v *Internationale Zeitschrift*.

Rokopis celotnega dela je Freud napisal v nenavadno okrajšani obliki. Še posebej tretje poglavje ('Razvoj seksualne funkcije') je povečini napisano v telegrafskem slogu; izpuščeni so na primer določni in nedoločni členi kot tudi mnogi glagoli. Nemški uredniki *Gesammelte Werke* so, kot omenjajo v uvodni pripombi, te okrajšave izpisali.

O tem, kdaj je Freud začel pisati *Očrt*, se mnenja razhajajo. Po mnenju Ernesta Jonesa (1962b, str. 282) ga je Freud začel pisati,

* Sigmund Freud, *Studienausgabe*, »Schriften zur Behandlungstechnik«, Ergänzungsband, Conditio humana, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1975.

ko je na Dunaju čakal, da zapusti domovino, kar bi pomenilo aprila ali maja 1938. Vendar rokopis na svoji prvi strani nosi datum »22/7«, to pa govori v prid domnevi nemških urednikov *Gesammelte Werke*, da naj bi Freud delo začel pisati julija 1938, se pravi, kmalu po svojem prihodu v London v začetku junija. Do zgodnjega septembra je Freud spisal že 63 listov, potem pa je delo na *Očrtu* prekinil, ker je moral na zelo resno operacijo. Freud dela ni več nadaljeval, čeprav je kmalu po operaciji začel pisati drugo pregledno delo ('Some Elementary Lessons of Psycho-Analysis'), ki pa ga prav tako ni uspel dokončati.

Čeprav moramo *Očrt* označiti kot nedokončano delo, je vendar težko reči, da je nepopolno. Resda je zadnje poglavje krajše od ostalih in bi ga gotovo bilo mogoče nadaljevati na primer z obravnavo tematike občutka krivde, čeprav je Freud načel ta problem že v VI. poglavju. Kljub temu pa ostaja vznemirljivo vprašanje, do kod in v kateri smeri bi bil Freud delo morda nadaljeval, ko pa se vendar zdi, da je program, ki si ga je avtor zastavil v svojem predgovoru, že dokaj izčrпно izpeljan.

V dolgi vrsti Freudovih del, ki povzemajo njegovo teorijo, pripada *Očrtu* posebno mesto. Namen drugih del je namreč brez izjeme pojasnitev psihoanalize neuvedenemu občinstvu, sicer občinstvu z zelo različnimi pristopi in razumevanjem Freudove tematike, vendar vselej relativno *nepoučenemu* občinstvu. Tega za *Očrt* ne moremo reči. Razločno je mogoče razbrati, da ta knjiga ni namenjena začetnikom; prej je veliko bolj podobna »obnovitvenemu tečaju« za te, ki so s problematiko že seznanjeni. Od bralca se povsod pričakuje, da je seznanjen ne le s Freudovim splošnim pristopom k psihologiji, ampak tudi, da je precej podrobno seznanjen z nekaterimi njegovimi odkritji in teorijami. Za tiste, ki so že doma v Freudovih spisih, pa bo *Očrt* sila privlačen epilog, v katerem

[PREDGOVOR]*

Cilj tega kratkega dela je povzeti načela psihoanalize in jih, takšna kot so se pokazala, dogmatično razjasniti – v kar najbolj zgoščeni obliki in s kar najbolj nedvoumnimi termini. Namen dela seveda ni, da bi izsililo zaupanje ali vzbudilo prepričanje.

Nauki psihoanalize temeljijo na nepreštevni množici opazovanj in izkušenj; le kdor je ta dognanja preveril na sebi in drugih, bo lahko prišel do lastne sodbe o njih.

* Kratek Predgovor je preveden po angleški izdaji: *The Pelican Freud Library*, 15, *An Outline of Psychoanalysis*, prevod in redakcija *James Strachey*, Penguin Books, str. 375.

PRVI DEL

PSIHIČNI APARAT NARAVA PSIHIČNEGA

Psihoanaliza začne s temeljno predpostavko, katere obravnava je pridržana filozofskemu mišljenju, njena upravičenost pa se pokaže v njenih rezultatih. O tem, čemur pravilno naša duševnost (psihično življenje), nam je znano dvoje: prvič, telesni organi in prizorišče duševnega življenja, možgani (živčni sistem); po drugi strani naša zavestna dejanja, ki so nam dana neposredno in nam jih ni mogoče podrobneje preizkusiti z nikakršnim opisom. Vse, kar je vidno, nam je poznano, neposredna povezava med tema dvema skrajnima točkama našega vedenja nam ni razvidna. Če bi obstajala, bi nam nudila le natančno lokalizacijo zavestnih procesov, njej pa ne bi prispevalo k njihovu razumevanju.

Obe naši podmeni se navezujeta na ti klenčni ali začetni točki našega vedenja. Prva zadeva lokalizacijo. Domnevamo, da je duševno življenje funkcija aparata, ki mi pripadajočo prostorsko razsežnost; sestavljen je iz več delov, predstavljamo pa si ga lahko kot teleskop, mikroskop ipd. Dosledna in gradnja takšne predstave je, ne glede na dobočne prejšnje prokuse v tej smeri, znanstvena novost.

Prvo poglavje

PSIHIČNI APARAT

Psihoanaliza začne s temeljno predpostavko, katere obravnava je pridržana filozofskemu mišljenju, njena upravičenost pa se pokaže v njenih rezultatih. O tem, čemur pravimo naša duševnost (psihično življenje), nam je znano dvoje: prvič, telesni organ in prizorišče duševnega življenja, možgani (živčni sistem); po drugi strani naša zavestna dejanja, ki so nam dana neposredno in nam jih ni mogoče podrobneje ponazoriti z nikakršnim opisom. Vse, kar je vmes, nam je neznano; neposredna povezava med tema dvema skrajnima točkama našega védenja nam ni razvidna. Če bi obstajala, bi nam nudila le natančno lokalizacijo zavestnih procesov, ničesar pa ne bi prispevala k njihovem razumevanju.

Obe naši podmeni se navezujeta na ti končni ali začetni točki našega védenja. Prva zadeva lokalizacijo. Domnevamo, da je duševno življenje funkcija aparata, ki mu pripisujemo prostorsko razsežnost; sestavljen je iz več delov, predstavljamo pa si ga lahko kot teleskop, mikroskop ipd. Dosledna izgradnja takšne predstave je, ne glede na določene prejšnje poskuse v tej smeri, znanstvena novost.

Psihični aparat smo spoznali s preučevanjem individualnega razvoja človeškega bitja. Najstarejšo teh psihičnih regij ali instanc smo imenovali *ono*; njegova vsebina je vse, kar je podedovano, kar je dano z rojstvom, kar pripada konstituciji, torej predvsem nagoni, ki izhajajo iz telesne organiziranosti in ki v onem dobijo prvi psihični izraz, katerega oblike pa so nam neznane.¹

Pod vplivom realnega zunanjega sveta, ki nas obdaja, se je del onega razvil na poseben način. Iz tega, kar je izvorno bila skorja, opremljena z organi za sprejemanje dražljajev in s sredstvi za obrambo pred njimi, se je vzpostavila posebna organiziranost, ki odslej posreduje med onim in zunanjim svetom. Temu območju našega duševnega življenja pravimo *jaz*.

Glavne značilnosti jaza. Zaradi že obstoječe zveze med čutno zaznavo in mišično akcijo jaz obvladuje hotene gibe. Njegova naloga je samoohranitev; to nalogo izpolnjuje tako, da spoznava *zunanje dražljaje*, kopiči izkustva o teh dražljajih (v spominu), se izogiba premočnim dražljajem (z begom), se sooča z zmernimi dražljaji (s prilagoditvijo) in se končno nauči zunanji svet spreminjati na smotrni način sebi v prid (aktivnost); *navznoter* v razmerju do onega pa samoohranitveno nalogo izpolnjuje tako, da zagospoduje nad nagonskimi zahtevami, se odloča o tem, ali naj jih zadovolji ali pa naj to zadovoljitev preloži na čas in okoliščine, ki bolj ustrezajo zunanjemu svetu, ali pa vzbujenja nagonov nasploh zatre. Jaz pri njegovi dejavnosti spremljajo v njem že navzoče ali vanj vnesene dražljajske napetosti. Njihovo stopnjevanje se na splošno občuti kot *neugodje*, popuščanje pa kot *ugodje*. Verjetno pa ugodja ali neugodja ne občutimo kot absolutnih stopenj teh dražljajskih napetosti, marveč ugodje ali neugodje občutimo kot nekaj, kar je

1. Ta najstarejši del psihičnega aparata ostaja skozi vse življenje najpomembnejši. Na njem je zastavilo psihoanalitično raziskovalno delo.

v zvezi z ritmom njihovega spreminjanja. Jaz teži k ugodju in se hoče izogniti neugodju. Odgovor na pričakovano, predvideno stopnjevanje neugodja je *signal strahu*; njegov povod, ne glede na to, ali grozi od zunaj ali od znotraj, imenujemo *nevarnost*. Od časa do časa jaz prekine svoj stik z zunanjim svetom in se zateče v stanje sna, v katerem svojo organiziranost v veliki meri spremeni. Iz stanja sna moremo sklepati, da je za to organiziranost značilna posebna porazdelitev duševne energije.

Zaradi dolgega otroštva, med katerim je odraščajoči človek odvisen od svojih staršev, se v njegovem jazu izoblikuje posebna instanca, v kateri se starševski vpliv nadaljuje. Imenovali smo jo *nadjaz*. Kolikor se ta nadjaz loči od jaza in se mu zoperstavi, je to tretja moč, ki ji mora jaz polagati račune.

Neko dejanje jaza je neoporečno, kadar hkrati ustreza zahtevam onega, nadjaza in realnosti, torej ko zmore njihove zahteve medsebojno spraviti. Podrobnosti odnosa med jazom in nadjazom so docela razumljive iz odnosa otroka do staršev. V starševskem vplivu seveda ne učinkuje le njihova osebna narava, marveč starši prenašajo tudi vpliv družinske, rasne in ljudske tradicije ter tudi zahteve vsakokratnega socialnega okolja, ki mu pripadajo. Prav tako nadjaz v poteku individualnega razvoja prevzema vase vplive nadomestnih oseb staršev, kot so vzgojitelji, vzorniki, pa tudi vplive v družbi spoštovanih idealov. Vidimo, da se ono in nadjaz, ob vsej medsebojni temeljni različnosti, ujemata v tem, da reprezentirata vplive iz preteklosti – ono podedovane, nadjaz predvsem prevzete od drugih, medtem ko je jaz v glavnem določen s tem, kar akcidentalno in aktualno sam doživi.

Ta splošna shema psihičnega aparata bi utegnila veljati tudi za višje, po duševnosti človeku podobne živali. Obstoj nadjaza moramo predpostaviti povsod tam, kjer je – kot pri človeku – navzoče

daljše obdobje otroške odvisnosti. Neizogibno pa je treba predpostaviti razliko med jazom in onim.

Živalska psihologija se zanimive naloge, ki se ji na tem področju ponuja, še ni lotila.

Drugo poglavje

NAUK O NAGONIH

Moč onega izraža pravi življenjski namen posameznega bitja, ki je v tem, da zadovoljuje svoje prirojene potrebe. Namen onega ni, da ohranja življenje in se s pomočjo strahu zavaruje pred nevarnostmi. To je naloga jaza, ki mora odkriti najugodnejši in najvarnejši način zadovoljitve, upoštevajoč pri tem zunanji svet. Nadjaz sicer lahko uveljavi nove potrebe, toda njegova glavna naloga ostaja omejevanje zadovoljitev.

Za napetostmi potreb onega predpostavljamo obstoj sil, ki jim pravimo *nagoni*. Ti reprezentirajo zahteve, ki jih telo postavlja duševnemu življenju. Čeprav so nagoni zadnji vzrok vsakršne aktivnosti, je njihova narava konzervativna; iz vsakega stanja, ki ga je kako bitje doseglo, izhaja prizadevanje, da bi se to stanje, brž ko je minilo, zopet vzpostavilo. Razlikujemo lahko torej nedoločeno število nagonov, kakor to počnemo tudi v vsakdanjem življenju. Za nas pa je pomembno vprašanje, ali je vse te mnogotere nagone mogoče zvesti na nekaj temeljnih nagonov. Ugotovili smo, da nagoni lahko spremenijo svoj cilj (s premestitvijo), pa tudi, da lahko drug drugega nadomestijo – tako da energija enega nagona preide na kak drug nagon. Ta slednji proces še slabo razumemo.

Po dolgem omahovanju in nihanju smo se odločili za samo dva temeljna nagona, *eros* in *destruktivni nagon*. (Nasprotje samoohranitvenega nagona in nagona po ohranitvi vrste in tudi nasprotje med ljubeznijo do jaza in ljubeznijo do objekta še sodi v okvir *erosa*). Cilj prvega temeljnega nagona je, da vzpostavlja vedno večje enote in te enote ohranja, skratka povezovanje; nasprotno pa je cilj drugega razgrajevanje sklopov in tako uničevanje reči. Pri destruktivnem nagonu lahko domnevamo, da je njegov zadnji cilj pretvoriti to, kar je živo, v anorgansko naravo. Zato mu pravimo *nagon smrti*. Če predpostavimo, da je živo kasnejše od neživega in da je nastalo iz njega, potem se nagon smrti sklada z omenjeno formulo, ki pravi, da nagon stremlji k vrnitvi v prejšnje stanje. *Erosu* (ali nagonu ljubezni) pa takšnega namena ne moremo pripisati. To bi namreč predpostavljalo, da je bila živa substanca nekdanja enota, ki je razpadla in zdaj teži k ponovni združitvi.²

V bioloških funkcijah oba temeljna nagona delujeta drug zoper drugega ali se medsebojno kombinirata. Tako je akt jedenja uničenje objekta, katerega končni cilj je inkorporacija, seksualni akt pa je agresija, katere namen je najintimnejša združitev. To součinkovanje in zoperstavljanje obeh temeljnih nagonov daje celotno pisanost življenjskih pojavov. Onkraj območja živega, v anorganskem svetu, sta dva naša temeljna nagona analogna z nasprotujočima si paroma: privlačnostjo in odbojnostjo.³

-
2. O podobnem so fantazirali pesniki; iz zgodovine razvoja žive substance pa nam ni znano nič podobnega. [Poleg drugih spisov ima Freud brez dvoma v mislih Platonov *Simpozij*, ki ga je v tej zvezi citiral v spisu *Onstran načela ugodja* (1920g), nanj pa se je skliceval tudi v zgodnejšem delu *Tri razprave o teoriji seksualnosti* (1905a).]
 3. Predstavo o temeljnih silah ali nagonih – tem analitiki še zmeraj pogosto nasprotujejo –, je imel že filozof *Empedokles iz Akragasa*. [Freud je precej obširno razpravljaval o Empedoklesu in njegovi teoriji v VI. razdelku razprave *Končna in*

Spremembe v količinskem razmerju nagonov imajo kar najoprijemljivejše posledice. Znaten presežek seksualne agresije naredi iz ljubimca morilca, ki mori iz naslade, močno pomanjkanje agresivnega dejavnika pa ga naredi plašnega ali impotentnega.

Ni mogoče reči, da je en ali drugi temeljni nagon omejen na katero od duševnih regij. Prisotna morata biti povsod. Začetno stanje si predstavljamo kot stanje, v katerem je v še nediferenciranem jaz-ono⁴ navzoča celotna razpoložljiva energija erosa, ki ji bomo odslej rekli *libido*. Njegova naloga je skrb za nevtralizacijo sočasno prisotnih negativnih nagnjenj. (Za energijo destruktivnega nagona nimamo analognega termina kot *libido*.) Pozneje nam bo razmeroma lahko zasledovati usode *libida*, pri destruktivnem nagonu pa je to težje.

Dokler ta nagon kot nagon smrti učinkuje v notrini, ostaja nem, zaznamo ga šele, ko se kot destruktivni nagon obrne navzven. Kaže, da je povnanjenje nujno za ohranitev individua. To odvajanje agresije opravlja mišični sistem. Z vzpostavitvijo nadjaza se v notrini jaza fiksirajo znatne količine agresivnega nagona in v njem delujejo samouničujoče. To je ena od nevarnosti za mentalno higieno, ki ji je človek izpostavljen na svoji poti h kulturnemu razvoju. Zadrževanje agresije je sploh nezdravo in učinkuje bolezensko (ranjenost⁵). Prehod od zadrževane agresivnosti k samouničenju, k zaobrnitvi agresivnosti zoper lastno osebo, se pogosto izraža z napadom besa, ko si oseba puli lase, se s pestmi tolče po obrazu,

³ neskončna analiza (1937c). Na dve sili, ki delujeta v fizičnem svetu, se je skliceval v svojem odprtem pismu Einsteinu *Zakaj vojne?* (1933b [1932]) in tudi v 32. predavanju *Nova predavanja za uvod v psihoanalizo* (1933a [1932]).]

4. [Prim. *Jaz in ono* (1923b).]

5. ['*Kränkung*' (Strachey termin prevaja z *mortification*) dobesedno pomeni »napravljati bolno«. Isto poanto, vključno z jezikovnim izrazom, je Freud uporabil 45 let prej (*O psihičnih mehanizmih histeričnih fenomenov* (1893a)).]

pri čemer je očitno, da bi to raje namenila komu drugemu. V vsakem primeru pa določen del samouničevalnosti preostane v notrini, dokler mu končno ne uspe, da individua ubije, morda šele, ko je njegov libido porabljen ali škodljivo fiksiran. Nasploh lahko domnevamo, da individuum umre zaradi svojih lastnih konfliktov, vrsta pa umre zaradi neuspelega boja z zunanjim svetom, če se je ta spremenil na način, kateremu določene prilagoditve vrste ne ustrezajo.

Težko je kaj povedati o vedênju libida v onem in nadjazu. Vse, kar vemo o tem, se nanaša na jaz, v katerem je v začetku nakopičena vsa razpoložljiva količina libida. Temu stanju pravimo absolutni primarni *narcizem*. Traja toliko časa, dokler jaz libida ne prične investirati v predstave objektov, dokler narcističnega libida ne pretvori v *objektni libido*. Skozi vse življenje jaz ostane velik hranilnik, iz katerega izhajajo investicije libida v objekte in v katerega se ponovno tudi vračajo, podobno kot se dogaja pri protoplazmi z njenimi psevdopodiji.⁶ Samo v stanju popolne zaljubljenosti se glavnina libida prenese na objekt in se objekt v določeni meri postavi na mesto jaza. Pomembna lastnost v življenju je *gibljivost* libida, se pravi, lahkotnost njegovega prehajanja z objekta na objekt. Temu nasprotna je *fiksacija* libida na določene objekte, ki pogostokrat traja vse življenje.

Viri libida so nedvomno somatski in iz različnih organov in telesnih delov pritekajo v jaz. Najrazločneje je to vidno na tistem deležu libida, ki ga zaradi njegovega nagonskega cilja imenujemo seksualno vzburjenje. Najpomembnejši deli telesa, iz katerih ta libido izvira, so *erogene cone*, pravzaprav pa je celotno telo taka erogena cona. O libidu smo največ izvedeli s preučevanjem seksualne funkcije, ki po običajni razlagi, četudi ne v naši teoriji, sovpada

6. [Nekatere teme iz tega odstavka lahko najdemo v Dodatku B v spisu *Jaz in ono* (1923b).]

z erosom. Lahko smo si ustvarili predstavo o tem, kako se seksualno stremljenje, ki mu pripada odločilen vpliv na naše življenje, počasi razvija iz zapovrstnih prispevkov več delnih nagonov, ki zastopajo določene erogene cone.

— Seksualno življenje vključuje funkcijo pridobivanja užaka iz telesnih cov, ki je naknadno posrežena v službo razmnoževanja. Pogosto pa se obe funkciji ne pokrivata povsem.

— Glavni interes je seveda za prvo, od vseh najbolj nepričakovano pa seveda za drugo, ki je za spolno uživanje običajno odvisna od obziranja na drugega človeka.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

— Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov. Čeprav je spolna funkcija v veliki meri odvisna od fizioloških dejavnikov, je spolno življenje v veliki meri odvisno od psiholoških dejavnikov.

Tretje poglavje

RAZVOJ SEKSUALNE FUNKCIJE

Po običajnem prepričanju je bistvo človekovega seksualnega življenja v stremljenju, da bi svoje genitalije združil z genitalijami osebe drugega spola. Pri tem so poljubljanje, ogledovanje in otipavanje tega tujega telesa spremljevalni pojavi in uvajalna dejanja. To stremljenje naj bi nastopilo v puberteti, torej v dobi spolne zrelosti, služilo pa naj bi razmnoževanju. Vendar so že od nekdaj znana določena dejstva, ki ne ustrezajo ozkemu okviru tega pojmovanja. 1. Presenetljivo je, da obstajajo osebe, ki so jim privlačni le individui istega spola in njihove genitalije. 2. Prav tako je presenetljivo, da obstajajo osebe, ki seksualno uživajo, a pri tem ne uporabljajo spolovil ali jih ne uporabljajo na normalen način; takšnim ljudem pravimo perverzneži. 3. In nazadnje je očitno, da se nekateri otroci, ki jih imajo zategadelj za degenerirane, zelo zgodaj zanimajo za svoje genitalije in kažejo znake njihove vzburjenosti.

Razumljivo je, da je psihoanaliza izzvala pozornost in ugovore, ko je, navezujoč se deloma na ta tri premalo upoštevana dejstva, oporekala vsem popularnim pogledom na seksualnost. Njeni glavni rezultati so naslednji:

a – Seksualno življenje se ne prične šele v puberteti, marveč se začenja očitno izražati kmalu po rojstvu.

b – Nujno je, da ostro razlikujemo med pojmom seksualno in genitalno. Prvi je širši pojem in zaobsega mnoge dejavnosti, ki z genitalijami nimajo opravka.

c – Seksualno življenje vključuje funkcijo pridobivanja užitka iz telesnih con, ki je naknadno postavljena v službo razmnoževanja. Pogosto pa se obe funkciji ne pokrivata povsem.

Glavni interes je seveda usmerjen na prvo, od vseh najbolj nepričakovano trditev. Izkazalo se je, da že v zgodnji otroški dobi obstajajo znamenja telesnega delovanja, ki jim lahko oporeka seksualnost le star predsodek in ki so povezana s psihičnimi fenomeni, na katere naletimo pozneje, v zrelem ljubezenskem življenju, kot so na primer fiksacija na določene objekte, ljubosumnost itd. Vrh tega pa se tudi pokaže, da se fenomeni, ki so nastopili v zgodnjem otroštvu, razvijajo po določenih zakonitostih, se ustaljeno stopnjujejo in približno ob koncu petega leta dosežejo vrhunec, ki mu sledi premor. Med tem časom razvoj miruje, marsikaj se pozabi in spet zakrni. Po izteku tega tako imenovanega obdobja latence se s puberteto seksualno življenje nadaljuje; lahko bi rekli, da ponovno vzcveti. Tu smo trčili ob dejstvo *dvodobnega začetka*⁷

7. Prim. z domnevo, po kateri človek izvira iz sesalca, ki je s petimi leti dosegel spolno zrelost. Potem je nek večji zunanji vpliv na vrsto zmotil premočrtni razvoj seksualnosti. S tem so lahko povezane druge preobrazbe v seksualnem življenju človeka v primerjavi z živaljo, kot so na primer prenehanje periodičnosti libida in uporaba vloge menstruacije v odnosu med spoloma. [Ideje o povezanosti latentne periode in ledene dobe je mnogo let prej prvi zagovarjal Ferenczi (*Razvojne stopnje smisla za dejanskost* (1913). Freud se nanjo z dobršno mero previdnosti navezuje v *Jaz in ono* (1923b) in, znova, s precej večjo naklonjenostjo v *Inhibicija, simptom in tesnoba* (1926d [1925]). Vprašanje o prenehanju periodičnosti seksualne funkcije je Freud precej obširno obravnaval v dveh opombah IV. poglavja v razpravi *Nelagodje v kulturi* (1930a [1929]). – O učlovečenju glej *Mojzes in monoteizem* (1939a [1934-38]).]

seksualnega življenja, ki ga poznamo le pri človeku in je očitno zelo pomemben za učlovečenje. Ni nepomembno, da so dogodki te zgodnje seksualne dobe – z izjemo nekaterih preostankov – žrtve *infantilne amnezije*. Naše gledanje na etiologijo nevroz in naša tehnika analitične terapije se navezujeta na ta pojmovanja. Zasedovanje razvojnega dogajanja te zgodnje dobe nam je posredno priskrbelo tudi dokaze za druge trditve.

Prvi organ, ki nastopi kot erogena cona in duševnosti postavi libidinalno zahtevo, so že od samega rojstva usta. Vsa psihična dejavnost je sprva naravnana v zadovoljevanje potreb te cone. Ta zadovoljitev seveda v prvi vrsti služi samoohranitvi s pomočjo prehranjevanja; toda fiziologije ne smemo zamenjevati s psihologijo. Potreba po zadovoljitvi se že zelo zgodaj pokaže v trdovratnem in vztrajnem otrokovem sesanju in – čeravno ta potreba izvira iz funkcije hranjenja in jo ta izzove – vendarle neodvisno od nje stremi k doseganju užitka in ji zato smemo reči *seksualna*.

Ko se pojavijo zobje, pa že med to oralno fazo nastopijo ločeni sadistični impulzi. V mnogo širšem obsegu sicer nastopijo v drugi fazi, ki ji pravimo sadistično-analna, ker se tukaj zadovoljitev agresivnosti išče v funkciji ekskrecije. Upravičenost, da agresivno teženje prištevamo k libidu, utemeljujemo s pojmovanjem sadizma kot nagonске mešanice čisto libidinalnih in čisto destruktivnih teženj – mešanice, ki bo odslej stalna.⁸

Tretja je tako imenovana falična faza, ki pa je kot predhodnica že precej podobna končni obliki seksualnega življenja. Zanimivo je, da v tej fazi ne igrajo enake vloge genitalije obeh spolov, temveč

8. Zastavi se vprašanje, ali je mogoče zadovoljitev čisto destruktivnih nagonских vzgibov občutiti kot ugodje in ali čista destrukcija nastopa brez dodatka libida. Kaže, da zadovoljitev nagona smrti, ki je ostal v jazu, ne nudi občutij ugodja, čeprav ima mazohizem docela analogno sestavo kot sadizem.

le moške (falos). Žensko spolovilo ostane dolgo neznano; otrok v svojem poskusu, da bi razumel seksualne procese, časti spoštovanja vredno teorijo kloake, ki ima svojo genetično upravičenost.⁹

S falično fazo in v njej doseže zgodnja otroška seksualnost vrhunec in se bliža zatonu. Deček in deklica imata poslej različni usodi. Oba sta začela svoje intelektualne sposobnosti uporabljati za seksualno raziskovanje, oba izhajata iz domneve o občem obstoju penisa. Vendar se zdaj poti obeh spolov ločita. Deček stopi v ojdipsko fazo, prične z manualnim draženjem penisa in pri tem fantazira o nekakšni dejavnosti penisa, ki se nanaša na njegovo mater, dokler zaradi součinkovanja kastracijske grožnje in ker je videl, da ženska nima penisa, ne izkusi največje travme svojega življenja, ki vpelje obdobje latence z vsemi njegovimi posledicami. Deklica po neuspešnem poskusu, da bi posnemala dečka, spozna svoje umanjkanje penisa ali, bolje, manjvrednost svojega klitorisa, kar ima trajne posledice za razvoj njenega značaja; zaradi tega prvega razočaranja v kosanju z dečkom se pogosto prične odvracati od seksualnega življenja sploh.

Napačno bi si bilo predstavljati, da si te tri faze gladko sledijo; ena faza se pridruži drugima, medsebojno se prekrivajo, obstajajo druga ob drugi. V zgodnjih fazah se posamezni delni nagoni neodvisno drug od drugega usmerjajo k zagotavljanju užitka, v falični fazi pa se začenja vzpostavljati organiziranost, ki druga stremjenja podreja primatu genitalij in pomeni začetek uvrščanja občega prizadevanja za ugodjem v seksualno funkcijo. Do polne organiziranosti pa pride šele s puberteto, v četrti, genitalni fazi. Takrat se vzpostavi stanje, v katerem se: 1. marsikatero zgodnejše libidinalne

9. Mnogokrat so zatrjevali, da obstajajo zgodnja vaginalna vzburljenja, zelo verjetno pa gre za vzburljenja klitorisa, torej organa, ki je nalik penisu, kar pa še ne pomeni, da to fazo neupravičeno imenujemo falično.

investicije ohranijo; 2. nekatere investicije se vključijo v seksualno funkcijo kot pripravljala pomožna dejanja, katerih zadovoljitev nudi tako imenovano vnaprejšnje ugodje in 3. so nekatera stremjenja izključena iz organiziranosti in so bodisi nasploh zatrta (potlačena) bodisi v jazu dobijo kak drug namen ter tvorijo značajske poteze, so torej s premestitvijo cilja podvržena sublimaciji.

Ta proces ne poteka zmeraj brezhibno. Ovire v njegovem razvoju se izražajo kot mnogovrstne motnje seksualnega življenja. To so potem fiksacije libida na stanja zgodnejših faz, katerih stremljenje, ki je neodvisno od normalnega seksualnega cilja, imenujemo *perverzija*. Takšna razvojna inhibicija je npr. homoseksualnost, če je manifestna. Analiza pokaže, da je bila v vseh primerih prisotna homoseksualna fiksacija na objekt, ki se je v večini primerov *latentno* tudi ohranila. Razmere pa se zapletejo, ker procesi, ki so potrebni za normalni iztek, praviloma niso morda ali v celoti prisotni ali odsotni, marveč nastopajo le *delno*, tako da je končni rezultat odvisen od teh *kvantitativnih* relacij. Tako se sicer vzpostavi genitalna organiziranost, toda oslABLJENA JE ZA DELEŽE libida, ki se vanjo niso vključili in so ostali fiksirani na predgenitalne objekte in cilje. Ta oslabeitev se kaže v nagnjenju libida, tako da se, če ne doseže genitalne zadovoljitve ali če se znajde v realnih težavah, vrne v zgodnejše predgenitalne investicije (*regresija*).

Med preučevanjem seksualnih funkcij smo se uspeli dokopati do prvega, predhodne ugotovitve, ali, pravilneje rečeno, utegnili smo zaslutiti dvoje odkritij, ki se bosta pozneje izkazali kot pomembni za celotno naše področje. Prvič, da normalni in nenormalni pojavi, ki smo jih opazovali, se pravi, njihova fenomenologija, zahtevajo opis s stališča dinamike in ekonomike (v našem primeru s stališča kvantitativne porazdelitve libida); in, drugič, da moramo etiologijo motenj, ki smo jih preučevali, iskati v razvojni zgodovini, torej v zgodnji dobi individua.

Četrto poglavje

PSIHIČNE KVALITETE

Opisali smo zgradbo psihičnega aparata, energije ali sile, ki deluje v njem, in na eminentnem primeru zasledovali, kako se te energije, predvsem libido, organizirajo v psihološko funkcijo, ki služi ohranitvi vrste. Pri tem nismo naleteli na nič takega kar bi zastopalo docela svojevrstno naravo psihičnega aparata, seveda če ne upoštevamo empiričnega dejstva, da ta aparat in te energije predstavljajo temelj tega, čemur pravimo naše duševno življenje. Posvetimo se temu, kar je edino značilno za to psihično življenje in se po zelo razširjenem mnenju z njim, izključujoč vse drugo, prekriva.

Izhodišče tega raziskovanja je dejstvo brez primere, ki kljubuje vsaki razlagi in opisu – dejstvo zavesti. Ko govorimo o zavesti, pa vendar neposredno iz lastnega izkustva vemo, kaj je mišljeno s tem.¹⁰ Mnogim, tako v okvirih znanosti kot zunaj nje, zadostuje predpostavka, da je psihično samo to, kar je zavestno, in v tem primeru je psihologiji dodeljena zgolj naloga, da znotraj psihične fenomenologije razlikuje med zaznavami, čustvi, miselnimi procesi

10. Skrajna smer, kot je na primer behaviorizem, ki je nastal v Ameriki, meni, da lahko izgradi psihologijo, ne da bi upoštevala to dejstvo.

in dejanji volje. Vendar ti zavestni procesi po splošnem soglasju ne tvorijo v sebi zaključenega niza, ki bi bil brez vrzeli, tako da nimamo druge izbire, kot da predpostavimo telesne ali somatične spremljevalne procese psihičnega, ki jim moramo priznati večjo popolnost kot psihičnim nizom, saj so nekateri med njimi vzporedni zavestni procesi, drugi pa ne. Potem se seveda kar samo ponuja, da v psihologiji poudarimo te somatske procese in v njih vidimo tisto pravo bistvo psihičnega, zavestnim procesom pa pripišemo drug pomen, kar pa zavrača večina filozofov, kakor tudi mnogi drugi, in razglašajo, da je nezavedno psihično nesmisel.

Ravno to pa mora storiti psihoanaliza in to je njena druga temeljna predpostavka.* Vnaprej dane somatske spremljevalne procese razglašajo za pravo psihično, ne oziraje se pri tem sprva na kvaliteto zavesti. V tem početju ni osamljena. Nekateri misleci, kot npr. *Th. Lipps*,¹¹ so z enakimi besedami izrazili prav to in posledica občega nezadovoljstva z običajnim pojmovanjem psihičnega je bila vse bolj nujna zahteva po sprejemu pojma nezavednega v psihologijo, čeravno na tako nedoločen in nedomišljen način, da ni mogel zadobiti nikakršnega vpliva na znanost.¹²

Videti je torej, kakor da gre pri tem vprašanju razlike med psihoanalizo in filozofijo le za nepomembno vprašanje definicije, namreč, ali naj oznako »psihično« dodelimo temu ali onemu nizu. Dejansko pa je ta korak postal nadvse pomemben. Medtem ko psihologija zavesti ni mogla preseči onega nepopolnega, očitno od nečesa drugega odvisnega niza, je drugo pojmovanje, ki psihično pojmuje

* [Glej začetek prvega poglavja.]

11. [Nekaj podatkov o Lippsu (1851–1914) in Freudovem odnosu do njega najdemo v urednikovem uvodu k Freudovi knjigi o vicu (1905c), Pelican Freud Library, 6, str. 32.]

12. [V prvi nemški izdaji iz leta 1940 je bila na tem mestu vstavljena dolga opomba iz Freudovega sočasnega fragmenta *Osnovni nauki psihoanalize* (1940b [1938]).]

kot v sebi nezavedno, omogočilo, da psihologijo izoblikujemo v naravoslovno znanost podobno drugim znanostim. Procesi, s katerimi se ukvarja, so v sebi prav tako nespoznatni kot procesi drugih znanosti, na primer kemije in fizike; toda možno je ugotoviti zakone, katerim so podvrženi, in na dolgih neprekinjenih nizih slediti njihovim vzajemnim odnosom in odvisnostim, torej doseči to, čemur pravimo razumevanje naravnih pojavov določenega področja. Tega pa ni mogoče storiti brez novih podmen in brez ustvarjanja novih pojmov; toda teh ne smemo podcenjevati kot priče naše zadrege, temveč jih moramo ceniti kot obogatitve znanosti, ki so upravičene, da jim priznamo enako približno vrednost kot ustreznim intelektualnim pomožnim konstrukcijam v drugih naravoslovnih znanostih in si lahko skozi pomnoženo in prečiščeno izkustvo obetamo njihove spremembe, popravke in finejše določitve. To se tudi povsem sklada z našim pričakovanjem, da bodo temeljni pojmi nove znanosti, njeni principi (nagon, živčna energija idr.) ostali dolgo časa tako nedoločeni – kot tisti starejših znanosti (sila, masa, privlačnost).

Vse znanosti temeljijo na opazovanjih in izkustvih, ki jih posreduje naš psihični aparat. Ker pa je objekt *naše* znanosti sam ta aparat, se tukaj analogija z drugimi znanostmi konča. Opazujemo z istim zaznavnim aparatom, pravzaprav s pomočjo vrzeli v psihičnem, tako da to, kar je izpuščeno, dopolnimo s sklepi, ki so verjetni, in izpuščeno prevedemo v zavestno gradivo. S tem tako rekoč poleg nezavedno psihičnega vzpostavimo zavestni dopolnilni niz. Na zanesljivosti teh sklepov temelji relativna gotovost naše psihološke znanosti. Kdor se bo poglobil v to delo, bo spoznal, da naša tehnika vzdrži vsakršno kritiko.

Med tem delom smo naleteli na razlike, ki smo jih označili kot psihične kvalitete. Tega, kar imenujemo zavestno, nam ni treba okarakterizirati; sklada se namreč s tem, kar o zavesti menijo filozofi

in ljudsko mnenje. Vse drugo psihično je za nas nezavedno. Kmalu bomo v tem nezavednem napravili pomembno razločitev. Nekateri procesi z lahkoto postanejo zavestni, potem prenehajo biti zavestni, a lahko brez truda to spet postanejo, se pravi, da jih je mogoče reproducirati ali se jih spomniti. Pri tem naj opozorimo, da je zavest nasploh le nadvse bežno stanje. Kar je zavestno, je zavestno le za hip. Če je to v nasprotju z našimi zaznavanji, gre le za navidezno protislovje, ki temelji na tem, da dražljaji zaznavanja lahko trajajo dlje, tako da se zaznavanje medtem lahko obnavlja. Celotno stanje stvari postane razvidno v zavestnem zaznavanju naših miselnih procesov, ki sicer tudi trajajo, a se lahko prav tako tudi v hipu iztečejo. Vse nezavedno, ki se vede na ta način in na tako lahkoten način prehaja iz nezavednega stanja v zavestno, zategadelj rajši označujemo kot 'tisto, kar je zmožno postati zavestno' ali kot *predzavestno*. Izkušnja nas je naučila, da obstaja komaj kakšen psihični proces, najsibo še tako zapleten, ki ne bi mogel kdaj ostati predzavesten, dasi, kot pravimo, praviloma sili v zavest. Drugi psihični pojavi in vsebine v zavest ne vstopajo s takšno lahkoto, temveč je treba nanje na opisani način sklepati, jih uganiti in prevesti v zavestni izraz. Za te smo prihranili besedo nezavedno v pravem pomenu.

Psihičnim procesom smo torej pripisali tri kvalitete: ti procesi so bodisi zavestni, bodisi predzavestni ali pa nezavedni. Razločevanje med tremi kategorijami vsebin, ki jo imajo te kvalitete, ni niti absolutno niti permanentno. Kar je predzavestno, postane, kot smo videli, zavestno brez našega sodelovanja, nezavedno pa lahko naredimo zavestno z našim prizadevanjem, ob čemer utegnemo često občutiti, kot da pri tem premagujemo zelo močan odpor. Če se tega lotimo pri drugem individuu, ne smemo pozabiti, da zavestna zapolnitev njegovih zaznavnih vrzeli, torej konstrukcija,

ki smo mu jo podali, še ne pomeni, da mu je naše posredovanje omenjeno nezavedno vsebino napravilo zavestno. Ta vsebina je namreč pri njem sprva dvakratno fiksirana; enkrat v zavestni rekonstrukciji, ki jo je sprejel, poleg tega pa še v njegovem izvorno nezavednem stanju. Našim nadaljnjim prizadevanjem se potem večinoma posreči, da nezavedno zanja postane zavestno, pri čemer obe fiksaciji sovpadeta. Mera našega prizadevanja, s katero ocenjujemo pacientov odpor do ovedenja, je v posameznih primerih različna. Kar je npr. pri analitični obravnavi posledica našega prizadevanja, se utegne zgoditi tudi spontano: neka sicer nezavedna vsebina se lahko preobrazi v predzavestno in potem postane zavestna, kakor se to v velikem obsegu dogaja v psihotičnem stanju. Iz tega sklepamo, da je vzdrževanje določenih notranjih odporov *pogoj* normalnosti. Redno se takšno popuščanje odporov, ki mu sledi vdor nezavedne vsebine, dogaja v spanju, s čimer je izpolnjen pogoj za tvorjenje sanj. Obratno lahko predzavestne vsebine postanejo začasno nedostopne zaradi odporov, kot na primer ob začasni pozabi (izpadu spomina), ali pa se predzavestna vsebina prestavi nazaj v nezavedno stanje, kar je, kot kaže, pogoj za nastanek vica. Videli bomo, da igra takšna preobrazba predzavestnih vsebin (ali procesov) nazaj v nezavedno pomembno vlogo pri nastanku nevrotičnih motenj.

Tako splošen in poenostavljen prikaz nauka o treh kvalitetah psihičnega se zdi prej vir nepreglednih zmešnjav kot pa prispevek k razjasnitvi. Toda ne smemo pozabiti, da to pravzaprav ni teorija, temveč le prvo poročilo o dejstvih naših opazovanj, ki se, kolikor se le da natančno, drži teh dejstev in jih ne poskuša pojasniti. Zaplete, ki jih poročilo razkriva, bi utegnile razložiti posebne težave, s katerimi se spoprijema naše raziskovanje. Verjetno pa nam bo tudi ta nauk razumljivejši, če bomo sledili odnosom, ki obstajajo

med psihičnimi kvalitetami in zgoraj predpostavljenimi regijami ali instancami psihičnega aparata. Vsekakor pa tudi ti odnosi niso nič bolj enostavni.

Proces, v katerem nekaj postane zavestno, je povezan predvsem z zaznavami, ki jih naša čutila dobivajo iz zunanjega sveta. S topičnega vidika gre torej za fenomen, ki se godi v najbolj zunanji skorji jaza. Kajpada sprejemamo zavestna sporočila tudi iz notranjosti telesa, npr. čustva, – ki na naše duševno življenje vplivajo celo bolj ukazovalno kot zunanje zaznave –; v določenih okoliščinah nam sicer tudi čutila poleg svojih specifičnih zaznav vzbujajo čustva, npr. občutja bolečine. Ker pa ta občutja – kot jim pravimo v nasprotju z zavestnimi zaznavami – prav tako izhajajo iz končnih organov [Endorganen], ki jih pojmujejo kot podaljške, končiče skorje, lahko še nadalje vztrajamo pri zgornji trditvi.* Razlika bi bila le v tem, da bi v tem primeru končnim organom občutja in čustva telesa samega nadomestila zunanji svet.

Najenostavnejše stanje stvari, ki bi ga morali predpostaviti, se glasi: zavestni procesi so na periferiji jaza, vsi drugi procesi v jazu so nezavedni. Pri živalih bi tudi dejansko utegnilo biti tako, pri ljudeh pa nastopi komplikacija, da namreč lahko tudi notranji procesi v jazu dosežejo kvaliteto zavesti. To je delo govorne funkcije, ki vsebine jaza povezuje v čvrsto zvezo s spominskimi ostanki vizualnih, še posebej pa akustičnih zaznavanj. Poslej je lahko zaznavajoča periferija skorje v mnogo širšem obsegu vzdružena tudi iz notranjosti; notranji procesi, kot so predstavljanje in mišljenjski procesi, lahko postanejo zavestni, in potreben je poseben mehanizem [Vorrichtung], ki razlikuje med obema možnostima, mehanizem tako imenovane *preizkušnje realnosti*. Enačenje

* [na začetku tega poglavja]

zaznavanja z realnostjo (zunanjim svetom) ni več merodajno. Zmote, do katerih sedaj zlahka pride, v sanjah pa redno, imenujemo *halucinacije*.

Notranjost jaza, ki zaobsega predvsem miselne procese, ima lastnost predzavestnega stanja. Ta značilnost jaza pripada edinole njemu. Bilo pa bi napačno, da bi povezanost s spominskimi ostanki govornice že imeli za pogoj predzavestnega stanja; to je, nasprotno, neodvisno od njih, čeravno moremo iz prisotnosti govornice [Sprachbedingung] zanesljivo sklepati na predzavestno naravo procesa. Predzavestno stanje, za katerega je po eni strani značilno to, da je dostopno zavesti, po drugi strani pa to, da je povezano z ostanki govornice, je vendarle nekaj svojrskega in njegova narava s tema dvema značilnostima ni povsem opredeljena. To dokazujejo veliki deleži jaza in predvsem nadjaza, ki jim ne moremo oporekati, da imajo naravo predzavestnega stanja, čeravno ostanejo v fenomenološkem smislu pretežno nezavedni. Zakaj mora biti tako, tega ne vemo. S problemom dejanske narave predzavestnega pa se bomo skušali spoprijeti pozneje.

Edina kvaliteta, ki vlada v onem, je nezavedno. Ono in nezavedno sodita prav tako tesno skupaj kot jaz in predzavestno, zveza med njima je celo še izrazitejša. Pogled na razvojno zgodovino osebe in njenega psihičnega aparata nam omogoči, da v onem prepoznamo pomembno razliko. Izvorno je bilo pravzaprav vse ono; jaz se je iz onega razvil zaradi stalnega vpliva zunanjega sveta. Med tem počasnim razvojem so se določene vsebine onega preobrazile in bile tako sprejete v jaz, druge pa so nespremenjene ostale v onem kot njegovo težko dostopno jedro. Toda med tem razvojem je mlad in nemočen jaz določene že sprejete vsebine prestavil nazaj v nezavedno stanje, jih zavrgel, na enak način pa je ravnal tudi z novimi vtisi, ki bi jih *utegnil* sprejeti, tako da so zavrtnjeni vtisi

mogli pustiti sled le v onem. Z ozirom na njegov nastanek pravimo temu drugemu deležu onega *potlačeno*. Ni pomembno, če obeh kategorij v onem ni vedno mogoče ostro razlikovati. Približno sovpadata z razliko med tem, kar je z rojstvom izvorno prineseno in tem, kar je pridobljeno med razvojem jaza.

Če smo se torej odločili za topično razčlenitev psihičnega aparata na jaz in ono, s katero vzporedno poteka razlikovanje med kvaliteto predzavestnega in nezavednega, in smo to kvaliteto upoštevali le kot eno od *znamenj* razlike, ne pa kot njeno bistvo, kakšna je potlej prava narava tega stanja, ki ima v onem kvaliteto nezavednega, v jazu pa kvaliteto predzavestnega, in v čem je njuna razlika?

O tem ne vemo ničesar in na temnem ozadju te nevednosti naši pičli uvidi prav klavrno izstopajo. Tukaj smo se približali pravi, še ne razkriti skrivnosti psihičnega. Domnevamo, da, podobno kot pri drugih naravoslovnih znanostih, tudi v duševnem življenju deluje neke vrste energija, toda nobenih opornih točk nimamo, da bi jo поблиže spoznali na podlagi analogije z drugimi oblikami energije. Menimo, da živčna ali psihična energija nastopa v dveh oblikah, eni prosto gibljivi in drugi razmeroma vezani; govorimo o investicijah in prekomernih investicijah vsebin in tvegamo celo domnevo, da »prekomerna investicija« predpostavlja nekakšno sintezo različnih procesov, s katero se prosta energija pretvori v vezano. Dlje od tega nismo prišli, a kljub temu vztrajamo pri mnenju, da je tudi razlika med nezavednim in predzavestnim stanjem utemeljena v takšnih dinamičnih razmerjih, s čimer bi bilo mogoče razložiti, kako se lahko eno stanje spontano ali z našim sodelovanjem pretvori v drugo.

Zasluga psihoanalitičnega raziskovanja je, da je za vsemi temi negotovostmi odkrilo novo dejstvo. Ugotovili smo, da se procesi

v nezavednem ali v onem ravnajo po drugih zakonitostih kot procesi v predzavestnem jazu. Tem procesom v njihovi celokupnosti pravimo *primarni proces*, v nasprotju s *sekundarnim procesom*, ki uravnava dogajanje v predzavestnem, v jazu. Tako se je preučevanje psihičnih kvalitiet navsezadnje izkazalo kot plodno.

Peto poglavje

POJASNITEV Z INTERPRETACIJO SANJ

Raziskovanje normalnih, stabilnih stanj – v katerih meje jaza pred onim varujejo odpori (nasprotni investicije), te meje pa ostanejo nespremenjene, in v katerih med nadjazom in jazom ni razlik, ker oba složno delujeta – bi nam kaj malo razjasnilo. Pomagajo nam lahko le konfliktna stanja in stanja nemirnosti, pri katerih obstaja možnost, da vsebina nezavednega onega prodre v jaz in zavest, jaz pa se znova upre temu vdoru. Le v teh okoliščinah lahko pridemo do ugotovitev, ki bodo naše trditve o obeh partnerjih potrdile ali popravile. Takšno stanje pa je nočni spanec in psihična dejavnost v spanju, ki jo zaznavamo kot sanje, je zato tudi naš najprimernejši objekt proučevanja. S tem se izognemo tudi pogostemu očitku, da normalno duševno življenje konstruiramo na podlagi patoloških izvidov; kajti sanje so vsakodnevni pojav v življenju normalnih ljudi, naj so njihove značilnosti še tako različne od proizvodov budnega življenja. Kot je splošno znano, so sanje lahko zmedene, nerazumljive ali naravnost nesmiselne, in tisto, kar nam podajajo, utegne nasprotovati vsemu našemu vedenju o realnosti; in dokler sanjamo in vsebinam sanj pripisujemo objektivno realnost, se vedemo kot duševni bolniki.

Sanje bomo pravilno razumeli ('interpretirali'), če predpostavimo, da to, česar se po prebujenju spominjamo kot sanj, ni dejanski potek sanj, temveč le *fasada*, ki ga zakriva. V tem je naše razlikovanje med *manifestno* vsebino sanj in *latentno* mislijo sanj. Procesu, ki iz latentne vsebine sanj razvije misel sanj, pravimo *delo sanj*. Preučevanje dela sanj nas je na izbranem primeru podučilo, kako izvorno in potlačeno nezavedno gradivo iz onega prodre v jaz, postane predzavestno in zaradi odpora jaza utrpi tiste spremembe, ki jih poznamo kot *popačenje sanj*. Ne obstaja nobena značilnost sanj, ki je ne bi mogli razložiti na ta način.

Najbolje je začeti z ugotovitvijo, da za nastanek sanj obstajata dva povoda. Bodisi se je med spanjem dovolj okrepil in izrazil v jazu kakšen sicer zatrt nagonski vzgib (nezavedna želja) ali pa se je med spanjem z nezavednim elementom okrepilo neko stremljenje, ki je preostalo iz budnega življenja, nek predzavestni miselni proces z vsemi pripadajočimi konfliktnimi vzgibi. Sanje torej izvirajo bodisi iz onega bodisi iz jaza. Mehanizem tvorjenja sanj je v obeh primerih enak in tudi dinamični pogoj je isti. Da se je jaz šele naknadno razvil iz onega, se izpričuje v tem, da občasno opusti svoje funkcije in dopusti vrnitev v zgodnejše stanje. Praviloma to poteka tako, da prekine svoje odnose z zunanjim svetom in odtegne svoje investicije iz čutil. Upravičeno smemo reči, da ob rojstvu nastane nagon po vrnitvi v intrauterarno življenje, ki smo ga z rojstvom zapustili – nagon po spanju. Spanec je takšna vrnitev v materino telo. Ker budni jaz nadzoruje motilnost, je ta funkcija v spanju ohromljena, s tem pa postane nepotreben dovršen del zavor, ki so bile naložene nezavednemu onemu. Odtegnitev ali znižanje ravni [Herabsetzung] teh »nasprotnih investicij«
poslej dovoljuje onemu mero svobode, ki zdaj ni škodljiva.

Obstaja obilo neovrgljivih dokazov, da je nezavedno ono udeleženo v oblikovanju sanj. *a* – Spomin v sanjah je daleč obsežnejši

od spomina v budnosti. Sanje prikličejo spomine, ki jih je sanjavec pozabil in bi mu bili v budnem stanju nedosegljivi. *b* – Sanje uporabljajo neomejene količine jezikovnih simbolov, katerih pomena sanjavec večinoma ne pozna. Vendar nas je naša izkušnja usposobila, da lahko ugotovimo njihov pomen. Ti simboli verjetno izvirajo iz zgodnejših faz jezikovnega razvoja. *c* – Sanjavcu spomin v sanjah zelo pogosto reproducira vtise iz zgodnjega otroštva, o katerih lahko z gotovostjo trdimo, ne samo, da so bili pozabljeni, ampak tudi, da so zaradi potlačitve postali nezavedni. Zaradi tega so nam sanje v večini primerov nepogrešljiva pomoč pri rekonstrukciji zgodnje dobe sanjavca, ki jo poskušamo opraviti pri analitični obravnavi nevroz. *d* – Vrhu tega sanje očitujejo vsebine, ki ne morejo izvirati niti iz sanjavčevega zrelega življenja niti iz njegovega pozabljenega otroštva. Primorani smo, da jih imamo za delež *arhaične dediščine*, na katero so vplivala doživljanja prednikov in jo otrok pred vsakršno lastno izkušnjo prinaša s seboj na svet. Vzporednice tega filogenetskega gradiva najdemo v najstarejših mitih in ohranjenih običajih človeštva. Sanje so tako eden od spoštovanja vrednih virov človeške predzgodovine.

Sanje pa napravi tako neprecenljive za naše razumevanje nezavednih procesov okoliščina, da nezavedno gradivo, če prodre v jaz, prinese s seboj tudi svoje načine delovanja. To pomeni, da delo sanj predzavestne misli, v katerih se je izrazilo nezavedno gradivo, obravnava kot da bi bile nezavedni deleži onega; v drugi različici tvorjenja sanj pa so predzavestne misli, ki jih je okrepil nezavedni nagonski vzgib, vpotegnjene v nezavedno stanje. Šele po tej poti spoznamo, kakšne so zakonitosti dogajanj v nezavednem in v čem se razlikujejo od nam znanih pravil budnega mišljenja. Delo sanj je torej v bistvu nezavedno predelovanje predzavestnih miselnih procesov. Ponazorimo si to s primerjavo iz zgodovine:

zavojevalci osvojene dežele ne upravljajo po pravu, ki je uveljavljeno na okupiranem ozemlju, marveč po svojem lastnem. Ni pa mogoče spregledati, da je rezultat dela sanj kompromis. Organiziranost jaza še ni povsem ohromljena, njegov vpliv je mogoče prepoznati v popačenjih, ki so vsiljena nezavedni snovi, in v pogosto neučinkovitih poskusih, da bi celota dobila neko zanj še sprejemljivo obliko (*sekundarna predelava*). V skladu z gornjo primero, bi bil to izraz trajnega odpora podjarmljenih.

Zakovitosti dogajanja v nezavednem, ki se izražajo na takšen način, so precej nenavadne, vendar zadostujejo, da si moremo z njimi razložiti večino tega, kar nam je pri sanjah tuje. To je predvsem izrazita tendenca k *zgostitvi*, nagib za tvorjenje novih enot iz elementov, ki jih v budnem mišljenju gotovo ne bi povezali. Zaradi takšne tendence pogosto en sam element manifestnih sanj zastopa celo množico latentnih misli sanj, kakor da bi izražal nekaj, kar je vsem skupno; nasploh je obseg manifestnih sanj, v primerjavi z bogato vsebino, iz katere je izšel, izredno skrajšan. Neka druga, od prejšnjih ne povsem neodvisna značilnost dela sanj je lahkotnost, s katero se psihične intenzitete (investicije)¹³ *premeščajo* z enega elementa na drugega, tako da nek element, ki je bil v sanjskih mislih postranski, v manifestnih sanjah pogosto nastopa najnazorneje in se potemtakem zdi najpomembnejši; in, *nasprotno*, bistveni elementi sanjske misli se v manifestnih sanjah izražajo le z neznatnimi namigi. Razen tega pogosto zadoščajo le neopazne skupne poteze, ki delu sanj omogočajo, da nek element v vseh nadaljnjih operacijah zamenja z drugim. Zlahka razumemo, kako zelo lahko ti mehanizmi *zgostitve* in *premestitve* otežujejo interpretacijo

13. [Napetost (Intensität) – ta termin Freud od samega začetka zelo pogosto uporablja kot ekvivalent za psihično energijo.]

sanj in razkritje odnosov med manifestnimi sanjami in latentno mislijo sanj. Naša teorija na podlagi dokaza o obstoju teh dveh tendenc k zgostitvi in premestitvi sklepa, da se v nezavednem onem energija prosto giblje in da je za ono pred vsem drugim pomembna možnost odvajanja kvantitet vzdraženja.¹⁴ Obe svojskosti ji rabita za opredelitev primarnega procesa, ki smo ga pripisali onemu.

S preučevanjem dela sanj smo spoznali tudi mnoge druge, prav tako nenavadne kot pomembne značilnosti procesov v nezavednem, od katerih naj tukaj navedemo le nekatere. Odločujoča pravila logike v nezavednem nimajo nobene veljave; rečemo lahko, da je nezavedno kraljestvo nelogike. Stremljenja z nasprotujočimi si cilji v nezavednem obstajajo drugo poleg drugega ne da bi se vzbudila potreba po njihovi uskladitvi. Ali drugo na drugo sploh ne vplivajo, če pa, potem ne pride do nikakršne odločitve, marveč do kompromisa, ki je nesmiseln, ker vključuje nezdružljive posameznosti. Očitno je, da nezavedno nasprotij ne razločuje, temveč jih obravnava, kakor da so identična, tako da lahko v manifestnih sanjah vsak element pomeni tudi svoj nasprotak. Kot so ugotovili nekateri jezikoslovci, je podobno tudi v najstarejših jezikih in nasprotja kot močno – šibko, [svetlo – temno], visoko – globoko so bila prvotno izražena z istim korenem, vse dokler dve različni modifikaciji izvirne besede med seboj nista razločili obeh pomenov. Kaže, da so se ostanki izvirne dvopomenskosti ohranili celo

14. Analogijo lahko vidimo v ravnanju podoficirja, ki je pravkar molče sprejel grajo svojega nadrejenega, svoj bes zaradi tega pa potem stresel na najbližjega ne krivega ne dolžnega navadnega vojaka. [Pri tem vztrajanju onega na odvajanju kvantitet vzdraženja imamo natančno repliko tega, kar je Freud opisal v svojem *Zasnutku psihologije* iz leta 1895 (Prvi del, 1. razdelek) v kvazinevroloških terminih kot temeljni princip nevronske aktivnosti: 'nevroni težijo k temu, da se znebijo napetosti' (*Standard Edition*, I, str. 296).]

v tako visoko razvitem jeziku, kot je latinščina: med drugim v rabi besed 'altus' (visok in globok) in 'sacer' (svet in zavržen).¹⁵

Zaradi zapletenih in mnogopomenskih odnosov med manifestnimi sanjami in njihovo latentno vsebino v ozadju se seveda upravičeno vprašamo, kako je sploh mogoče izpeljati eno iz drugega in ali je naš uspeh odvisen edinole od sreče pri ugibanju, nemara le s pomočjo prevoda simbolov, ki se pojavljajo v manifestnih sanjah. Lahko rečemo, da je to nalogo v večini primerov mogoče zadovoljivo rešiti, toda le s pomočjo asociacij, ki jih sam sanjavec prispeva k elementom manifestne vsebine. Vsak drug postopek je poljuben in ne prinaša nobene gotovosti. Sanjavčeve asociacije pa razkrijejo vmesne člene, ki jih vstavimo v vrzel med latentno in manifestno vsebino. Z njihovo pomočjo lahko obnovimo latentno vsebino sanj in jo 'interpretiramo'. Ne smemo se čuditi, če ta interpretacija, ki poteka v nasprotni smeri kot delo sanj, občasno ne doseže popolne gotovosti.

Preostane nam še, da podamo dinamično razlago, zakaj speči jaz sploh opravlja delo sanj. Na srečo razlage ni težko najti. Ko sanjamo, sanje s pomočjo nezavednega jazu postavijo zahtevo za zadovoljitev nekega nagona; če izvirajo iz onega, je to zahteva po razrešitvi nekega konflikta, če pa sanje izvirajo iz preostanka predzavestne dejavnosti v budnem stanju, je to zahteva po odpravi nekega dvoma, oblikovanju neke namere. Speči jaz pa si želi spanec ohraniti; to zahtevo občuti kot motnjo in se trudi, da bi se motnje znebil. Jaz to doseže z aktom navidezne popustljivosti, tako da zahtevi zoperstavi *izpolnitev želje*, ki je v teh okoliščinah neškodljiva, in s tem zahtevo odpravi. Bistveno opravilo dela sanj ostaja, da zahteve nadomesti z izpolnitvijo želje. Morda ni odveč, da to

15. [Prim. *Mojzes in monoteizem* (1939a [1934-38]).]

ponazorimo na treh preprostih primerih: sanjah, ki jih izzovejo lakota, lagodnost in seksualna potreba. Sanjavcu se v sanjah oglasi potreba po hrani; sanja o čudovitem obroku in spi naprej. Seveda je imel na izbiro, da bi se prebudil in jedel ali pa še naprej spal. Odločil se je za slednje in lakoto zadovoljil s sanjami. Vsaj za nekaj časa; če ga bo še naprej lakotilo, se bo vendarle moral zbuditi. In drugi primer. Speči bi se moral prebuditi in biti ob določeni uri na delovnem mestu na kliniki. Toda spi naprej in sanja, da je že na kliniki, kajpada kot pacient, ki mu ni treba zapustiti svoje postelje. – Ali pa se mu ponoči vzbudi hrepenenje po uživanju s prepovedanim seksualnim objektom, ženo kakega prijatelja. Sanja o spolnem občevanju, seveda ne s to osebo, pač pa z neko drugo z enakim imenom, do katere je pravzaprav ravnodušen. Ali pa se njegov odpor izraža v tem, da ljubica ostane sploh anonimna.

Seveda pa vsi primeri niso tako preprosti; še posebej v sanjah, ki izvirajo iz nerešenih preostankov minulega dneva in v spanju prejmejo le nezavedno okrepitev, pogosto ni lahko odkriti nezavedne nagonске sile ter dokazati izpolnitve njene želje, čeprav smemo domnevati, da je ta vselej navzoča. Trditev, da so sanje izpolnitev želje, bo zlahka naletela na nejevero, če se le spomnimo, koliko sanj ima naravnost mučno vsebino ali da se sanjavec zaradi tesnobe celo prebudi, in niti ne omenimo zelo pogostih sanj brez določenega čustvenega tona. Toda ugovor s tesnobnimi sanjami ne vzdrži analize. Ne smemo pozabiti, da so sanje zmeraj rezultat nekega konflikta, so neke vrste kompromisna tvorba. Kar je za nezavedno ono zadovoljitev, je za jaz zaradi istega razloga lahko povod za tesnobo.

Med delom sanj se kdaj uspešneje uveljavi nezavedno, spet drugič pa se odločnejše ubrani jaz. Večinoma je vsebina tesnobnih sanj kar najmanj popačena. Če postane zahteva nezavednega prevelika

in se ji speči jaz s sredstvi, ki jih ima na razpolago, ni sposoben upreti, se odpove želji po spanju in se zbudi. Vse dosedanje ugotovitve lahko povzamemo v zaključek: sanje so vedno *poskus*, da bi se z izpolnitvijo želje znebili motnje spanja – sanje so torej varuhinje sna. Poskus sanj, da bi ohranile spanec, se lahko bolj ali manj posreči, lahko tudi spodleti in potem se sanjavec zbudi; očitno so ga prebudile prav te sanje. Tudi vestnemu nočnemu čuvaju, ki mora varovati spanec mesteca, morebiti kdaj ne preostane nič drugega kot to, da zažene vik in krik in prebudi speče meščane.

Na koncu teh razglabljanj dodajmo še pojasnilo, ki bo upravičilo, zakaj smo se tako dolgo mudili pri problemu interpretacije sanj. Pokazalo se je, da isti nezavedni mehanizmi, ki smo jih spoznali s preučevanjem dela sanj in ki so nam razložili nastanek sanj, pripomorejo k razumevanju skrivnostnega mehanizma nastanka simptomov, ki vzbujajo naš interes pri obravnavi nevroz in psihoz. Takšna podobnost nas mora navdati z velikimi upi.

DRUGI DEL PSIHANALITIČNA TEHNIKA

PRAKTIČNA NALOGA

Sanje so torej psihosa, z visimi nesmiselnostmi, blodnimi tvorbari, zaznavnimi motnjami, ki so pač zanjo značilne. Psihosa sicer, ki traja kratek čas in je neškodljiva ter ji je celo poverjena konstantna funkcija, ki se začne s pavolitivno osebo, konča pa z dejanjem njene volje. A vendarle psihosa, in z njeno pomočjo spoznamo, da se celo tako globinska sprememba duševnega življenja lahko razveljavi in preposti prostor normalni funkciji. Mar je potemtakem drzno upati, da bi morale biti močno tuji strah vzbujajoča spontana obolenja duševnega življenja podvrženi našim vplivom in jih odpraviti?

Marsikaj o tem, kar je treba opraviti, preden se lotimo tega podviga, že vemo. Po naših predpostavkah je naloga jaza, da zaradi zahtevanih treh instanc – racionalni, onega in nadjaza – od katerih je odvisen, pa vendar ob tem ohrani svojo organiziranost in obvaruje svojo samostojnost. Pogoji bolezenskih stanj, o katerih govorimo, je lahko je relativna ali absolutna oslabev jaza, ki mu onemogoča, da bi izpolnil svoje naloge. Najbolja rešitev, ki je postavljena pred jaz, je verjetno zadrževanje (Niederhaltung) nagonskih zahtev onega, v kar mora vložiti velike količine nasprotnih investicij. Vendar

Šesto poglavje

PSIHOANALITIČNA TEHNIKA

Sanje so torej psihoza, z vsemi nesmiselnostmi, blodnimi tvorbami, zaznavnimi motnjami, ki so pač zanjo značilne. Psihoza sicer, ki traja kratek čas in je neškodljiva ter ji je celo poverjena koristna funkcija; ki se začne s privolitvijo osebe, konča pa z dejanjem njene volje. A vendarle psihoza, in z njeno pomočjo spoznamo, da se celo tako globinska sprememba duševnega življenja lahko razveljavi in prepusti prostor normalni funkciji. Mar je potemtakem drzno upati, da bi moralo biti možno tudi strah vzbujajoča spontana obolenja duševnega življenja podvreči našim vplivom in jih ozdraviti?

Marsikaj o tem, kar je treba opraviti, preden se lotimo tega podviga, že vemo. Po naših predpostavkah je naloga jaza, da zadosti zahtevam treh instanc – realnosti, onega in nadjaza – od katerih je odvisen, pa vendar ob tem ohrani svojo organiziranost in obvaruje svojo samostojnost. Pogoj bolezenskih stanj, o katerih govorimo, je lahko le relativna ali absolutna oslabeitev jaza, ki mu onemogoča, da bi izpolnil svoje naloge. Najtežja zahteva, ki je postavljena pred jaz, je verjetno zadrževanje [Niederhaltung] nagonских zahtev onega, v kar mora vložiti velike količine nasprotnih investicij. Vendar

lahko tudi zahteve nadjaza postanejo tako silne in neizprosne, da je jaz pri soočanju s svojimi drugimi nalogami kot ohromljen. Domnevamo, da sta v ekonomičnih konfliktih, ki iz tega izvirajo, ono in nadjaz pogosto združena zoper ogroženi jaz, ki si želi, da bi ohranil svojo normalno stanje, želi okleniti realnosti. Če ono in nadjaz postaneta premočna, potem jima uspe razrahljati in spremeniti organiziranost jaza, tako da je njegov pravilni odnos do realnosti moten ali celo ukinjen. To smo videli na primeru sanj: kadar se jaz loči od zunanje realnosti, pod vplivom notranjega sveta zapade v psihozo.

Na ta odkritja se opira naš načrt zdravljenja. Jaz je zaradi notranjega konflikta oslavljen in potreben pomoči – kakor v državljanski vojni, ki jo moramo dobiti s podporo zunanjega zaveznika. Zdravnik analitik in oslavljeni jaz bolnika se morata, naslanjajoč se na realni zunanji svet, združiti zoper sovražnike – nagonske zahteve onega in zahteve vesti nadjaza. Drug z drugim skleneta pogodbo. Bolni jaz obljubi, da bo popolnoma iskren, se pravi, da bo dal na razpolago vso snov, ki mu jo nudi njegovo samozaznavanje, mi mu zagotovimo najstrožjo diskretnost in mu namenimo naše izkustvo pri razlagi gradiva, na katerega vpliva nezavedno. Naše vedenje mora nadoknaditi to, česar ne ve, njegovemu jazu mora vrniti oblast nad izgubljenimi območji duševnega življenja. Na tej pogodbi temelji analitična situacija.

Takoj po tem koraku nas čaka prvo razočaranje, prvi opomin k skromnosti. Da bi bolnikov jaz mogel postati dragoceni zaveznik pri našem skupnem delu, mora navkljub vsem pritiskom njemu sovražnih sil obdržati določeno mero koherentnosti, delni vpogled v zahteve dejanskosti. Tega pa od jaza psihotika ne moremo pričakovati; njegov jaz ne more upoštevati takšne pogodbe, zares bi jo komajda mogel skleniti. Kaj hitro bo našo osebo in pomoč, ki mu jo ponujamo, uvrstil k tistim deležem zunanjega sveta, ki mu nič

več ne pomenijo. Tako spoznamo, da se moramo odreči uporabi našega načrta zdravljenja pri psihotiku. Odpovedati morda za vselej, morda le začasno, dokler ne najdemo drugega, zanj primernejšega načrta.

Obstaja pa tudi druga skupina psihično bolnih, ki so očitno zelo podobni psihotikom; neznansko število hudo trpečih nevrotikov. Bolezenski pogoji in patogeni mehanizmi so pri njih verjetno isti ali vsaj zelo podobni. A njihov jaz se je izkazal za odpornejšega, ni postal tako dezorganiziran. Mnogi med njimi se lahko navkljub vsem svojim tegobam in pomanjkljivostim, ki jih te povzročajo, še vedno uveljavijo v realnem življenju. Ti nevrotiki bi bili morda pripravljene sprejeti našo pomoč. Svoj interes bomo omejili nanje in poskušali ugotoviti, kolikanj in po kateri poti jih lahko 'ozdravimo'.

Z nevrotiki torej sklenemo pogodbo: popolna iskrenost za strogo diskretnost. To zbuja vtis, kot da si prizadevamo zasesti položaj posvetnega spovednika. Toda razlika je velika, kajti mi od nevrotika ne želimo slišati le, kaj ve in pred drugimi skriva, marveč nam mora povedati tudi to, česar ne ve. S tem namenom mu podrobneje razložimo, kako razumemo izraz iskrenost. Obvežemo ga, da upošteva *temeljno pravilo* analize, ki mora poslej obvladovati njegov odnos do nas. Zaupati nam mora ne samo, kar namenoma in rad pove in kar mu kot pri spovedi prinese olajšanje, ampak tudi vse drugo, kar mu nudi njegovo samoopazovanje, vse, kar mu pride na misel, četudi mu je to povedati *neprijetno*, četudi se mu zdi *nepomembno* ali celo *nesmiselno*. Če mu uspe, da v skladu s temi navodili onespособi svojo samokritiko, potem nam bo podal obilico gradiva: misli, domislekov, spominov, na katere je že nezavedno vplivalo in ki so pogosto neposredni nasledki nezavednega in nam torej omogočajo, da lahko doženemo njihovo potlačeno nezavedno

vsebino ter mu z našim pojasnilom razširimo vednost njegovega jaza o svojem nezavednem.

A daleč od tega, da bi nam njegov jaz gradivo, ki ga od njega zahtevamo, le pasivno in pokorno podajal in naš prevod tega gradiva z zaupanjem sprejemal. Dogaja se marsikaj drugega; nekaj moremo predvideti, drugo nas utegne presenetiti. Najbolj nenavadno pa je, da pacient analitika ne gleda v luči realnosti, kot pomočnika in svetovalca, kateremu povrh vsega njegovo prizadevnost plača in ki bi bil zadovoljen z vlogo recimo gorskega vodnika na težavni gorski poti, temveč pacient vidi v analitiku pomembno osebo – reinkarnacijo – iz svojega otroštva, preteklosti; zategadelj nanj prenaša čustva in odzive, ki jih je nekdanj gotovo namenjal temu svojemu zgledu. To dejstvo transferja se kmalu izkaže za moment neslutene pomena; po eni strani je nenadomestljiv pripomoček, po drugi strani pa izvor resnih nevarnosti. Transfer je *ambivalenten*; zaobsega pozitivno, nežno in tudi negativno, sovražno držo do analitika, ki ga pacient praviloma postavi na mesto enega od staršev – očeta ali matere. Dokler je transfer do analitika pozitiven, nam kar najbolje služi. Spremeni celotno analitično situacijo. Pacientovo racionalno namero, da bi postal zdrav in se rešil trpljenja, odrine na stran. Na njeno mesto stopi druga namera, namreč da bi ugajal analitiku, si pridobil njegovo odobravanje, njegovo ljubezen. Pravzaprav postane gonilo pacientovega sodelovanja; njegov šibki jaz ojača, pod vplivom transferja je sposoben dosežkov, ki bi jih sicer ne mogel doseči, opusti svoje simptome in postane navidezno zdrav – vse to le analitiku na ljubo. Analitik si utegne osramočeno priznati, da se je lotil težavnega opravila, ne da bi slutil, kako izredna sredstva moči bo dobil na voljo.

Transferno razmerje pa poleg tega prinaša še dve drugi prednosti. Če pacient postavi analitika na mesto svojega očeta (oz. svoje

matere), potem prepusti analitiku tudi oblast, ki jo njegov nadjaz izvaja nad njegovim jazom, kajti starši so vendar bili izvor nadjaza. Novi nadjaz ima sedaj priložnost za neke vrste *naknadno vzgojo* nevrotika, popravi lahko napake, ki so jih starši zagrešili med svojo vzgojo. Tu je vsekakor treba posvariti pred zlorabo novega vpliva. Naj analitika še tako mika, da bi postal učitelj, vzor in ideal drugih, da bi vzgojil ljudi po svojem zgledu, ne sme pozabiti, kaj je v analitičnem razmerju njegova naloga in da se svoji nalogi celo izneveri, če se pusti zavesti svojemu nagnjenju. Potem le ponovi napako staršev, ki so s svojim vplivom zadušili neodvisnost otroka, in prejšnjo odvisnost samo nadomesti z neko novo. Analitik pa mora ob vsem prizadevanju, da bi poboljševal in vzgajal, spoštovati pacientovo svojskost. Obseg vpliva, ki si ga je legitimno odobril, bo določil glede na stopnjo pacientove inhibiranosti v razvoju. Nekateri nevrotiki so ostali tako infantilni, da jih moramo tudi v analizi obravnavati kot otroke.

Druga prednost transferja pa je, da pacient v njem s plastično nazornostjo prikaže pomembni del svoje življenjske zgodbe, o kateri bi nas najbrž drugače le pomanjkljivo seznanil. Tako rekoč jo pred nami odigra, namesto da bi nam o njej poročal.

In zdaj k drugi plati transfernega razmerja. Ker transfer reproducira odnos do staršev, prevzame tudi ambivalentnost tega odnosa. Komajda se je mogoče izogniti temu, da pozitivne drže do analitika nekega dne ne zamenja negativna, sovražna. Tudi ta je ponavadi ponovitev preteklosti. Vdanost očetu (če gre zanj), prizadevanje za njegovo naklonjenost izvira iz erotične želje, ki je naravnana na njegovo osebo. Slejkoprej se ta zahteva prebije na dan tudi v transferju in zahteva zadovoljitev. V analitični situaciji pa lahko naleti le na odklonitev [Versagung]. Dejanski seksualni odnosi med pacientom in analitikom ne pridejo v poštev, prav tako

tudi finejši načini zadovoljitve, kot so dajanje prednosti, intimnost itn. – analitik jih dopušča v čim manjši meri. Takšne zavrnitve so prilika za preobrazbo; najbrž se je isto dogajalo v pacientovem otroštvu.

Uspešne ozdravitve, do katerih pride pod vplivom pozitivnega transferja, vzbujajo sum, da so *sugestivne* narave. Če negativni transfer prevlada, potem jih odpihne kot veter odpihne plevel. Z grozo opazimo, da sta bila ves dosedanji trud in delo zaman. Tudi to, kar bi lahko imeli za pacientovo trajno intelektualno pridobitev, njegovo razumevanje psihoanalize in zaupanje v njeno učinkovitost, nenadoma izgine. Vede se kot otrok, ki ni sposoben lastne presoje, ki slepo verjame tistemu, ki mu je namenjena njegova ljubezen, in nikomur drugemu. Nevarnost teh transfernih stanj je očitno v tem, da pacient napačno presodi njihovo naravo in jih ima za nova realna doživetja, namesto da bi v njih prepoznal odraz preteklosti. Če pacient (ali pacientka) začuti močno erotično potrebo, ki je skrita za pozitivnim transferjem, potem verjame, da se je strastno zaljubil; če pa se transfer sprevrne, se čuti razžaljen in zapostavljen, črti analitika kot svojega sovražnika in je pripravljen prekiniti analizo. V obeh skrajnih primerih je pozabil na pogodbo, ki jo je bil sklenil na začetku terapije, in postal neuporaben za nadaljevanje skupnega dela. Analitikova naloga je, da pacienta vsakič iztrga iz iluzije, ki obeta nevarnosti, in mu vedno znova predoči, da je to, kar ima za novo realno življenje, le odraz preteklosti. In da pacient ne bi zapadel v stanje, v katerem bi postal nedostopen za vsa dokazna sredstva, analitik poskrbi, da niti sovražnost niti zaljubljenost ne presežeta prave mere. To storimo tako, da pacienta pravočasno pripravimo na te možnosti in ne prezremo njihovih prvih znakov. Takšno skrbno postopanje s transferjem se navadno obrestuje. Če se nam, kot večinoma se, posreči, da pacienta

podučimo o dejanski naravi fenomenov transferja, smo njegovemu odporu izbili iz rok močno orožje in nevarnosti preobrazili v dobiček; kajti, kar je pacient doživel v obliki transferja, tega ne bo pozabil, zanj je to prepričljivejše od vsega, kar si je pridobil na drug način.

Nikakor ni zaželeno, da pacient *deluje* zunaj transferja, namesto da bi se spominjal. Za naš namen najustreznejše zadržanje bi bilo, da se pacient izven obravnave vede kar se da normalno in svoje nenormalne reakcije izraža le v transferju.

Izhodišče naše poti, ki naj okrepi oslabljeni jaz, je razširitev pacientovega samospoznanja. Vemo, da to ni vse, a vendar je to prvi korak. Izguba takšne vednosti pomeni za jaz upad njegove moči in vpliva; je nadaljnje oprijemljivo znamenje, da ga zahteve onega in nadjaza utesnjujejo in ovirajo. Z naše strani je potemtakem prvi del pomoči, ki mu jo nudimo, intelektualno delo ter poziv pacientu k sodelovanju pri njem. Kot vemo, nam mora ta prva dejavnost utreti pot k neki drugi, težavnejši nalogi. Njene dinamične sestavine ne bomo izgubili izpred oči niti med uvajanjem. Snov za naše delo dobivamo iz različnih virov: iz tega, kar nam nakazujejo pacientove izjave in proste asociacije, iz tega, kar nam pokaže v svojih transferjih, skozi to, kar razberemo iz razlage njegovih sanj, in prek tega, kar izdajajo njegovi *spodrsljaji*. Vse to gradivo nam pomaga, da napravimo konstrukcije o tem, kaj se je z njim dogajalo prej in česar se ne spominja, pa tudi o tem, kaj se zdaj godi v njem, ne da bi to razumel. Pri tem pa vedno pazimo, da *naše* vedenje in *pacientovo* vedenje držimo vsaksebi. Izogibamo se, da bi ga s tem, kar mislimo, da smo odkrili, in kar smo često že zgodaj ugotovili, takoj seznanili ali da bi ga seznanili z vsem. Skrbno pretehtamo, kdaj naj mu povemo eno naših konstrukcij; počakamo na najprimernejši trenutek, ki pa ga ni zmeraj lahko določiti. Praviloma odlašamo s pojasnitvijo ali z razlago naše

konstrukcije, dokler se ji sam že tolikanj ne približa, da ga od nje loči le korak, ki sicer pomeni odločilno sintezo. Če bi postopali drugače in ga zasuli z našimi razlagami, še preden je nanje pripravljen, bi naše sporočilo ostalo bodisi brezuspešno bodisi bi v njem vzpodbudilo silovit izbruh *odpora*, ki bi oteževal naše nadaljnje delo ali ga morebiti celo ogrozil. Če pa smo vse pravilno zasnovali, pogosto dosežemo, da pacient precej potrdi našo konstrukcijo in se sam spomni pozabljenega notranjega ali zunanjega dogajanja. Natančneje ko se konstrukcija sklada z nadrobnostmi tega, kar je bilo pozabljeno, tem lažje ji bo pacient pritrnil. *Naše* vedenje, ki smo ga dobili v tem delu obravnave, odslej postane tudi *njegovo* vedenje.

S tem, da smo omenili odpor, smo se približali drugemu, pomembnejšemu delu naše naloge. Znano nam je že, da se jaz zoper vdor nezaželenih elementov iz nezavednega in potlačenega onega zavaruje z nasprotnimi investicijami, saj je nedotaknjenost jaza pogoj njegove normalne funkcije. Čim večjo stisko torej doživlja jaz, tem bolj krčevito, tako rekoč prestrašeno vztraja pri teh nasprotnih investicijah, da bi to, kar mu je preostalo, zaščitil pred nadaljnjimi vdori. Ta samoobrambna naravnost pa nikakor ni v skladu z našimi namerami. Nasprotno, prizadevamo si, da bi jaz, ki ga je varstvo naše pomoči opogumilo, tvegala napad in vnovič zavojeval izgubljeno. Pri tem pa občutimo moč teh nasprotnih investicij, ki se izražajo kot *odpori* zoper naše delo. Jaz se takšnih podvigov, ki so videti nevarni in grozijo z neugodjem, prestraši; nenehno ga je treba bodriti in pomirjati, da se nam ne bi odtegnil. Ta odpor, ki traja ves čas zdravljenja in se pri vsakem novem delu obravnave obnovi, imenujemo, ne povsem pravilno, *potlačitveni odpor*. Videli bomo, da ni edini, ki nas še čaka. Zanimivo je, da se v tem položaju delitev vlog v določeni meri zamenja, kajti jaz se upre našemu spodbujanju, nezavedno pa, ki je sicer naš nasprotnik,

nam pomaga, saj ima naravni »zagon« in k ničemer ne teži bolj kot k temu, da bi preko zakoličenih meja vdrlo v jaz in zavest. Boj, ki se začne odvijati, če dosežemo svojo namero in utegnemo jaz motivirati, da premaguje svoje odpore, poteka pod našim vodstvom in z našo pomočjo. Vseeno je, kakšen bo izid: ali bo privedel do tega, da bo jaz po vnovičnem preverjanju doslej zavrnjeno nagonsko zahtevo sprejel, ali pa jo bo spet, tokrat dokončno, zavrzel. V obeh primerih je odstranjena trajna nevarnost; obseg jaza se je povečal in dragoceni vloženi trud je postal nepotreben.

Premagovanje odporov je del naše naloge, ki zahteva večino časa in največ truda. Vendar se tudi obrestuje, saj prinaša koristno spremembo jaza, ki se bo neodvisno od uspeha transferja ohranila in v življenju obnesla. Sočasno pa smo si prizadevali, da bi se znebili tistih sprememb jaza, ki so nastale zaradi vpliva nezavednega; kajti vedno, ko smo v jazu dokazali takšne nasledke nezavednega, smo opozorili na njihov nelegitimni izvor in jaz spodbudili, da jih izključi. Naj spomnimo, da je bil v skladu s pogodbo eden od predpogojev naše pomoči, da takšna sprememba jaza, ki jo povzroči vdor nezavednih elementov, ne sme preseči določene mere.

Bolj ko naše delo napreduje in globlji ko je naš vpogled v duševno življenje nevrotika, tem razločnejše lahko razpoznamo dva nova momenta, ki kot izvora odpora zahtevata kar največjo pozornost. Oba sta bolniku popolnoma neznana in ju pri sklenitvi pogodbe nismo mogli upoštevati; saj tudi ne izvirata iz pacientovega jaza. Pod skupni imenovalec ju lahko strnemo z izrazom 'potreba po boleznih ali trpljenju', vendar sta različnega izvora, četudi imata sicer sorodno naravo. Prvi od teh dveh momentov je tako imenovani občutek ali zavest krivde, če ob tem spregledamo dejstvo, da bolnik krivde niti ne občuti niti se je ne zaveda. Očitno ta odpor prispeva nadjaz, ki je postal posebej strog in okruten. Individuum ne sme

ozdraveti, ostati mora bolan, saj si drugega ne zasluži. Ta odpor našega intelektualnega dela pravzaprav ne moti, toda zaradi njega postane neučinkovito; pogosto celo dopusti, da odpravimo določeno obliko nevrotičnega trpljenja, vendar jo je takoj pripravljen nadomestiti s kako drugo, morebiti somatsko boleznijo. Zavest krivde tudi razloži občasne ozdravitve ali izboljšanja težkih nevroz, ki včasih nastopijo po dejanskih nesrečah; pomembno je namreč le to, da smo bedni, vseeno na kakšen način. Ravnodušna vdanost, s katero takšne osebe pogosto prenašajo svojo težko usodo, je zelo nenavadna, a tudi izdajalska. Pri zoperstavljanju temu odporu pa smo se primorani omejiti zgolj na to, da pacientu predočimo njegov odpor in poskušamo počasi razgraditi sovražni nadjaz.

Težje pa je dokazati obstoj drugega odpora, v boju zoper katerega še posebej občutimo našo neučinkovitost. Med nevrotiki so osebe, pri katerih se je, če sodimo po vseh njihovih reakcijah, samoohranitveni nagon naravnost sprevrnil. Videti je, kakor da niso naravnani na nič drugega kot na poškodbo samega sebe in samouničenje. Morda sodijo v to skupino tudi osebe, ki na koncu dejansko storijo samomor. Domnevamo, da je pri njih prišlo do daljnosežnega razločevanja nagonov [Triebsentmischungen], zaradi česar so se sprostile prevelike količine navznoter usmerjenega destruktivnega nagona. Takšni pacienti se z okrevanjem, ki jim ga nudi naša obravnava, ne morejo sprijazniti in mu z vsemi sredstvi nasprotujejo. Toda priznati moramo, da gre za primer, ki se nam ga še ni posrečilo povsem razjasniti.

Ozrmo se še enkrat na situacijo, do katere nas je privedel naš poskus pomagati nevrotičnemu jazu. Ta jaz naloge, ki mu jo zastavlja zunanji svet – vključno s človeško družbo –, ne more več izpolniti. Ne razpolaga z vsemi svojimi izkušnjami, kajti velik

del njegovega spominskega zaklada se mu je izmuznil. Njegovo aktivnost zavirajo stroge prepovedi nadjaza, po drugi strani pa njegovo energijo izčrpavajo neuspešna prizadevanja, da bi se ubranil zahtev onega. Poleg vsega je jazova organiziranost zaradi stalnih vpadov onega oslABLJENA, oškodovana in v sebi razcepljena; ne zmore več primerne sinteze, razdvajajo jo med seboj nasprotujoča si stremljenja, neporavnani spori in nerazrešeni dvomi. Najprej pacientov oslABLJENI JAZ pritegnemo k sodelovanju pri čisto intelektualni razlagi, ki si prizadeva doseči provizorično zapolnitev vrzeli v njegovem duševnem imetju, in mu omogočimo, da na nas prenese avtoriteto svojega nadjaza, nakar ga bodrimo, naj se spopade z vsako posamezno zahtevo onega in premaga odpore, ki nastajajo pri tem. S tem, da izsledimo vsebine in stremljenja, ki so se vrnila iz nezavednega, in jih, tako da pokažemo na njihov izvor, izpostavimo kritiki, hkrati ponovno vzpostavimo red v njegovem jazu. Pacientu smo na voljo za različne namene: kot avtoriteta in nadomestek staršev, kot učitelji in vzgojitelji; najbolje zanj smo storili, če kot analitiki dosežemo, da psihični procesi v njegovem jazu dosežejo normalno raven, to, kar je postalo nezavedno in potlačeno, pa preobrazimo v predzavestno in s tem spet izročimo v posest jazu. Pri pacientu učinkujejo v naš prid nekateri racionalni momenti, kot sta potreba po ozdravitvi, ki jo motivira njegovo trpljenje, in intelektualni interes, ki smo ga uspeli prebuditi pri njem za nauke in razkritja psihoanalize, z daleč močnejšimi silami pa v naš prid deluje pozitivni transfer, ki ga je z nami vzpostavil. Na drugi strani pa se proti nam borijo negativni transfer (potlačitveni odpor jaza, se pravi, neugodje spričo tega, da se mora spoprijeti s težkim delom, ki smo mu ga naložili), občutek krivde v razmerju do nadjaza in potreba po bolezni, izvirajoča iz korenitih sprememb njegove nagonске ekonomije. Od deleža zadnjih dveh dejavnikov

je odvisno, ali bomo uvrstili posamezni primer med lahke ali težke. Neodvisno od teh je mogoče razpoznati še nekatere druge momente, ki so v prid ali v škodo ozdravitvi. Določena psihična skrepenost,¹⁶ otežena gibljivost libida, ki se od svojih fiksacij noče ločiti, nam ne more biti dobrodošla; pomembno vlogo igra sposobnost osebe za sublimacijo nagonov in prav tako njena zmožnost, da se dvigne nad grobo nagonsko življenje, kakor tudi relativna moč njenih intelektualnih funkcij.

Zaključek, da je končni izid boja, v katerega smo se spustili, odvisen od *kvantitativnih* razmerij med količino energije, ki smo jo lahko pri pacientu mobilizirali v naš prid, v primerjavi z vsoto energij moči, ki delujejo zoper nas, se nam zdi vsekakor razumljiv in nad njim nismo razočarani. Bog ima tukaj spet močnejše bataljone – resda vedno ne dosežemo zmage, a večinoma moremo vsaj spoznati, zakaj nismo zmagali. Kdor je našim izvajanjem sledil le zaradi terapevtskih interesov, jim bo po tem priznanju morda podcenjevalno obrnil hrbet. Toda terapija nas tukaj zaposluje le toliko, kolikor uporablja psihološka sredstva, saj za zdaj nimamo nobenih drugih. Prihodnost nas bo morda naučila s posebnimi kemijskimi snovmi neposredno vplivati na količine energije in njihovo razporeditev v duševnem aparatu. Morda se izkažejo še neslutene druge možnosti za terapijo; zaenkrat nimamo na razpolago nič boljšega kot psihoanalitično tehniko in zato je, njenim omejitvam navkljub, ne smemo omalovaževati.

16. [Prim. Freud, *Poročilo o paranoji, ki nasprotuje psihoanalitični teoriji* (1915f).]

Sedmo poglavje

PRIMER PSIHOANALITIČNEGA DELA

Pridobili smo si splošno vednost o psihičnem aparatu: o delih, organih in instancah, iz katerih je sestavljen, o silah, ki učinkujejo v njem, in o funkcijah, ki so zaupane njegovim delom. Nevroze in psihoze so stanja, v katerih se izražajo funkcijske motnje psihičnega aparata. Za naš objekt preučevanja smo izbrali nevroze, ker kaže, da so edine dostopne psihološkim metodam našega zdravljenja. Medtem ko si prizadevamo, da bi vplivali nanje, zbiramo opažanja, ki nam dajejo sliko o izvoru in načinu njihovega nastanka.

Preden nadaljujemo z našo predstavitvijo, bi hoteli podati enega naših glavnih izsledkov. Nevroze nimajo, kot npr. infekcijske bolezni, specifičnih bolezenskih vzrokov. Bilo bi brezplodno, če bi povzročitelje bolezni iskali v njih. Tekoče prehajajo v to, čemur pravimo norma, po drugi plati pa komajda obstaja kakšno stanje, ki velja za normalno, pri katerem ne bi mogli najti znamenj nevrotičnih potez. Nevrotiki imajo približno enako prirojeno zasnovo kot drugi ljudje, enako doživljajo in opravljajo enake naloge. Zakaj torej živijo toliko slabše in težje ter pri tem prestajajo več neugodnih občutij, tesnobe in bolečin?

Na to vprašanje nam ni težko odgovoriti. Za trpljenje in neučinkovitost [Unzulänglichkeit] nevrotika so krive kvantitativne *disharmonije*. Povzročitelja vseh oblik človeškega duševnega življenja moramo vsekakor iskati v vzajemnem učinkovanju prirojenih dispozicij in akcidentalnih doživetij. Po eni strani je torej morda določen nagon od rojstva premočan ali prešibek, določena sposobnost zakrnela oziroma se v življenju ni dovolj izoblikovala; po drugi strani pa lahko zunanji vtisi in doživetja postavijo posamezniku različno močne zahteve, in to, kar konstitucija nekoga še obvlada, je lahko za koga drugega vse pretežka naloga. Raznolikost duševnega ustroja je odvisna od teh kvantitativnih razlik.

Prav kmalu pa si bomo priznali, da ta razlaga ni zadovoljiva. Je presplošna in preveč razloži. Navedena etiologija namreč velja za vse primere duševnega trpljenja, gorja in duševne ohromelosti, čeprav vseh teh stanj ne smemo označiti za nevrotična. Nevroze imajo specifične poteze, so gorje posebne vrste. Zato bi torej vendarle smeli pričakovati, da bomo našli njihove specifične vzroke, ali pa smemo vsaj predpostaviti, da nekatere naloge, ki jih mora premagovati naše duševno življenje, še posebej rade spodletijo, tako da lahko iz tega sklepamo na svojskost pogosto zelo nenavadnih nevrotičnih fenomenov, ne da bi bili primorani preklicati naše prejšnje trditve. Če drži, da se nevroze v ničemer bistvenem ne razlikujejo od norme, potem nam preučevanje nevroz obeta dragocene prispevke k poznavanju te norme. Pri tem bomo morda odkrili »šibke točke« normalne organiziranosti.

Naša gornja domneva se bo potrdila. Analitične izkušnje so nas naučile, da dejansko obstaja določena zahteva nagona, ki je večinoma ni mogoče obvladati ali je obvladljiva le deloma, in določeno življenjsko obdobje, ki je v celoti ali v veliki meri odgovorno za nastanek nevrose. Oba momenta – narava nagona in življenjsko

obdobje – zahtevata posebno obravnavo, četudi sta med seboj precej tesno povezana.

O vlogi življenjskega obdobja lahko govorimo s precejšjo gotovostjo. Kaže, da nevroze nastanejo le v zgodnjem otroštvu (do 6. leta), čeprav pridejo njeni simptomi morda na dan šele mnogo kasneje. Otroška nevroza utegne za kratek čas postati manifestna ali jo celo spregledamo. V vseh primerih pa se kasnejše nevrotično obolenje navezuje na uvodni prizor [Vorspiel] iz otroštva. Morda so izjema tako imenovane travmatske nevroze (nastale zaradi premočnega strahu ali težkih somatskih pretresov, kot so trčenje vlaka, zasutje in podobno); povezave travmatskih nevroz z infantilnim pogojem so se doslej izmaknile našemu raziskovanju. Etiološke prednosti, ki jo dajemo zgodnji otroški dobi, ni težko utemeljiti. Kot vemo, so nevroze afekcije jaza, in ne smemo se čuditi, da jaz, dokler je šibak, neizoblikovan in neodporen, ne zmore obvladati nalog, ki bi jih zmožgel kdaj pozneje igranje opraviti. (Notranje nagonske zahteve in dražljaji iz zunanjega sveta potem učinkujejo kot 'travme', zlasti če jim pri tem pomagajo določene dispozicije.) Nemočni jaz se jim upira s poskusi bega (*potlačitvami*), ki se pozneje izkažejo za nesmotrne in predstavljajo trajne omejitve za nadaljnji razvoj. Okvare jaza, ki jih je utrpel zaradi svojih prvih doživetij, se zdijo nesorazmerno velike, toda za analogijo moramo pomisliti le na različna efekta, ki ju dosežemo, če, – kot v Rouxovih poizkusih¹⁷ –, z iglo vbodemo v klične celice, medtem ko se delijo, namesto v odraslo žival, ki se je pozneje iz teh celic razvila. Nobe-nemu človeškemu individuumu niso prihranjene takšne travmatične izkušnje, nihče ne more uiti potlačitvam, ki jih te izkušnje pobudijo. Te sporne reakcije jaza pa so morda nepogrešljive za

17. [Wilhelm Roux (1850–1924) je bil eden od ustanoviteljev eksperimentalne embriologije.]

dosego nekega drugega cilja, ki je postavljen v isto življenjsko obdobje. Majhno primitivno bitje bi moralo v nekaj letih postati civiliziran človek; neznansko razdobje človeškega kulturnega razvoja mora opraviti v skoraj srhljivo skrajšanem času. To je mogoče zaradi podedovanih dispozicij, domala nikdar pa otrok ne more shajati brez dodatne pomoči vzgoje in vpliva staršev, ki kot predhodnik nadjaza omejujejo jaz s prepovedmi in kaznimi ter spodbudijo ali izsilijo nastanek potlačitev. Potemtakem ne smemo pozabiti med pogoje nevroze vključiti tudi kulturnega vpliva. Kot vidimo, barbaru ni težko biti zdrav, za kulturnega človeka pa je to težavna naloga. Hrepenenje po močnem, neinhibiranem jazu se nam utegne zdeti razumljivo; toda, glede na to, kar nas uči današnji čas, je to hrepenenje v najglobljem smislu sovražno kulturi. In ker zahteve kulture zastopa družinska vzgoja, se pravi, podaljšana perioda otroške odvisnosti od staršev, moramo v etiologiji nevroz upoštevati tudi to biološko značilnost človeške vrste.

Kar se tiče druge točke, specifičnega nagonskega momenta, odkrijemo pri njej zanimivo disonanco med teorijo in izkušnjo. S teoretičnega vidika ni nobenega pomisleka o domnevi, da more vsaka poljubna nagonaska zahteva sprožiti iste potlačitve in njihove posledice; naše opazovanje pa nam, kolikor lahko presodimo, praviloma kaže, da vzburjenja, ki jim pritiče ta patogena vloga, izvirajo iz delnih nagonov seksualnega življenja. Nevrotični simptomi so vseskozi, lahko bi rekli, ali nadomestna zadovoljitev poljubnega seksualnega stremljenja ali ukrepi za njeno preprečitev, praviloma pa kompromisi obojega, kakor se pač izoblikujejo po zakonih, ki v nezavednem veljajo med nasprotji. Vrzeli v naši teoriji ta trenutek ni mogoče zapolniti; odločitev otežuje dejstvo, da večina stremljenj seksualnega življenja ni čisto erotične narave, temveč izhajajo iz zmesi erotične narave z deleži destruktivnega nagona. Nikakor pa

ne more biti dvomljivo, da nagoni, ki se psihološko izražajo kot seksualnost, igrajo izrazito in nepričakovano veliko vlogo pri povzročanju nevroz – ali je njihova vloga tudi izključna, ostaja neodgovorjeno. Upoštevati pa moramo tudi, da nobena druga funkcija v kulturnem razvoju ni doživela tako energične in obsežne zavrnitve kot prav seksualna funkcija. Teorija se bo morala zadovoljiti z nekaterimi namigi, ki izdajajo globlje povezave: kot npr., da je prvo otroško obdobje, med katerim se jaz začneja diferencirati iz onega, tudi čas zgodnjega seksualnega razcveta, ki se konča z latentnim obdobjem; da je komajda lahko naključje, če je to zelo pomembno zgodnje obdobje kasneje podvrženo infantilni amneziji, in končno, da so biološke spremembe v seksualnem življenju – kot so že omenjeni dvodobni začetek seksualne funkcije, prenehanje periodične narave seksualne vzbujenosti in sprememba v razmerju med žensko menstruacijo in moškim vzbujenjem – da so torej vse te novosti v seksualnosti gotovo morale biti zelo pomembne v razvojnem procesu od živali do človeka. Bodoči znanosti je prepuščeno, da bo za zdaj še izolirane podatke sestavila v novo razumevanje. Vendar pri tem ne gre za vrzel v psihologiji, pač pa v biologiji. Najbrž se ne motimo, če rečemo, da je šibka točka organiziranosti jaza v njegovem odnosu do seksualne funkcije; kakor da bi biološko nasprotje med samoohranitvijo in ohranitvijo vrste tukaj zadobilo psihološki izraz.

Ker nas je analitična izkušnja prepričala v popolno pravilnost tako pogosto izražene trditve, da je otrok v psihološkem smislu oče odraslega človeka in da imajo doživetja njegovih prvih let kar največji pomen za njegovo celotno življenje, je za nas posebej pomembno vprašanje, ali obstaja nekaj, kar bi smeli označiti kot osrednje doživetje te otroške dobe. Našo pozornost najprej pritegnejo učinki določenih vplivov, ki sicer ne prizadevajo vseh otrok,

dasiravno se precej pogosto pojavljajo, kot na primer učinki spolne zlorabe otrok, ki jih storijo odrasli, zapeljevanja otrok, ki jih storijo drugi še nedorasli otroci (bratje ali sestre) in, precej nepričakovano, učinki otroške pretresenosti, če so ti kot priče slišali ali videli seksualno aktivnost odraslih (staršev), večinoma v obdobju, ko jim še ne pripisujemo niti interesa niti zmožnosti razumevanja takšnih vtisov, kaj šele sposobnost, da bi se mogli kasneje spomniti nanje. Zlahka uvidimo, v kolikšni meri utegnejo takšna doživetja prebuditi seksualno dovzetnost otroka in usmeriti njegovo lastno seksualno stremljenje v določene tirnice, ki jih ne more več zapustiti. Ker ti vtisi, bodisi takoj bodisi brž ko se hočejo vrniti kot spomin, zapadejo potlačitvi, predstavljajo pogoj nevrotične prisile, ki bo jazu kasneje preprečevala, da obvlada seksualno funkcijo, in ga verjetno vzpodbudila k trajni odvrnitvi od nje. Posledica zadnje reakcije bo nevroza; če nevroza izostane, se bodo razvile raznolike perverzije ali pa bo funkcija, ki ni tako neizmerno pomembna le za razmnoževanje, temveč tudi za celotno oblikovanje življenja, postala popolnoma neukrotljiva.

Naj so ti primeri še tako poučni, naš interes v še večji meri priteguje vpliv situacije, ki jo morajo izkusiti vsi otroci in ki je neizogibna posledica momenta podaljšane otroške nege in skupnega življenja s starši. Mislim na *Ojdipov kompleks*, ki ga tako imenujemo, ker njegovo bistveno vsebino najdemo v grškem mitu o kralju *Ojdipu*, katere prikaz se nam je na srečo ohranil v delu velikega dramatika. Grški junak ubije svojega očeta in vzame svojo mater za ženo. Da to stori nevede, ker ju ne pozna kot svoja starša, se sicer ne sklada z dejstvi, kakršna ugotavlja analiza, kar pa zlahka razumemo, pravzaprav priznavamo, da je ta odkritje celo nujen.

Odslej moramo razvoj dečka in deklice – moškega in ženske – obravnavati ločeno, kajti zdaj spolna razlika dobi svoj prvi psihološki

izraz. Soočeni smo z zelo skrivnostnim biološkim dejstvom dvojnosti spola, z nečim, kar je za naše spoznanje dokončno in se upira vsakršni izpeljavi na kaj drugega. Psihoanaliza k razjasnitvi tega problema ni ničesar prispevala, očitno v celoti pripada biologiji. V duševnem življenju naletimo le na odraze tega velikega nasprotja, razlago pa otežuje že zdavnaj zaznano dejstvo, da se noben posameznik ne odziva zgolj na način enega samega spola, pač pa se vselej v določeni meri odziva tudi na način nasprotnega spola, podobno kot ima njegovo telo poleg izoblikovanih organov enega spola tudi zakrnele, pogosto nekoristne rudimente drugega spola. Za razlikovanje med moškim in ženskim v duševnem življenju uporabljamo očitno neustrezno empirično in konvencionalno primerjavo. Vsemu, kar je močno in aktivno, pravimo moško, vsemu, kar je šibko in pasivno, pa žensko. To dejstvo, da je posameznik tudi psihološko biseksualen, ovira vsa naša raziskovanja in otežuje njihov opis.

Otrokov prvi erotični objekt so hraneče materine prsi; ljubezen nastane v povezavi z zadovoljeno potrebo po hrani. Otrok spočetka materinih prsi zagotovo ne razlikuje od lastnega telesa; kadar jih mora mati odstaviti, premestiti 'izven', prevzamejo kot 'objekt', ker jih otrok tako pogosto pogreša, del izvirne narcistične libidinalne investicije. Ta prvi objekt se kasneje spopolni v materino osebo, ki ne samo hrani, ampak tudi neguje in v otroku vzbuja prenekatero druge, tako ugodne kakor neugodne telesne občutke. Ko otroka neguje, postane njegova prva zapeljivka. V teh dveh relacijah korenini edinstven, neprimerljiv, za vse življenje dokončno določen pomen matere kot prvega in najmočnejšega objekta ljubezni in vzora vseh kasnejših ljubezenskih odnosov – in to pri obeh spolih. Pri tem filogenetska zasnova tako zelo prevladuje nad osebnim akcidentalnim doživljanjem, da ni nobene razlike, ali je otrok dejansko sesal

materine prsi ali pa so ga hranili po steklenički in ni nikdar užil nežnosti materinske nege. Njegov razvoj gre v obeh primerih isto pot – morda se v slednjem primeru kasnejše hrepenenje razvije toliko bolj. In naj ga mati še tako dolgo hrani pri svojih prsih, po odstavitvi bo zmeraj prepričan, da je bilo prekratko in premalo.

Ta uvod ni bil nepotreben, zakaj izostri nam lahko razumevanje, kako intenziven je Ojdipov kompleks. Ko je deček (med 2. in 3. letom) vstopil v falično fazo razvoja svojega libida, ko mu njegov spolni ud vzbuja nasladna občutja in ko se je naučil, da si jih z manualnim draženjem priskrbi, kadar se mu zahoče, postane materin ljubimec. Želi si, da bi jo telesno posedoval na načine, ki jih je uganil na podlagi svojih slutenj in opazovanj seksualnega življenja in jo hoče zapeljati s tem, da ji kaže svoj moški ud, katerega ponosen imetnik je. Skratka: njegova zgodaj prebujena moškost hoče pri materi zasesti mesto očeta, ki je bil zaradi telesne moči, ki jo zaznava na njem, in avtoritete, v katero se mu zdi odet, že tako in tako doslej njegov zavidanja vredni vzor. Zdaj je oče njegov tekmeč, ki mu je v napoto in bi se ga rad znebil. Če sme med odsotnostjo očeta posteljo deliti z materjo, iz katere pa je po očetovi vrnitvi zopet pregnan, je zanj zadovoljstvo ob izginotju očeta in razočaranje, ko se oče znova pojavi, globoko doživetje. To je vsebina Ojdipovega kompleksa, ki jo je grški mit iz otroškega fantazijskega sveta prenesel v izmišljeno realnost. V naših kulturnih razmerah mu vedno pripravimo strašen konec.

Mati je pač dobro razumela, da je seksualno vzburjenje dečka namenjeno njej. Slejkoprej se ove, da ni prav, če ga dopušča. Meni, da je pravilno, če mu prepove manualno draženje njegovega uda. Prepoved le malo koristi, prinese kvečjemu modifikacijo v načinu samozadovoljitve. Končno mati poseže po ostrejših ukrepih, zagrozi, da mu bo odvzela reč, s katero ji kljubuje. Da bi grožnja

napravila strašnejšo in verodostojnejšo, izvršitev grožnje ponavadi preloži na očeta. Povedala da bo očetu in on bo ud odrezal. Začuda pa ta grožnja učinkuje samo, če je pred tem in za tem izpolnjen tudi nek drug pogoj. Na sebi se dečku zdi preveč nepredstavljivo, da bi se kaj takega moglo zgoditi. A če se ob tej grožnji lahko spomni videza ženskega spolovila ali če kmalu zatem vidi takšno spolovilo, ki ji ta nadvse cenjeni del dejansko manjka, potem verjame v zaresnost tega, kar je slišal, in s tem ko pride pod vpliv *kastracijskega kompleksa*, doživi najmočnejšo travmo svojega mladega življenja.¹⁸

Učinki kastracijske grožnje so mnogovrstni in jih ni mogoče pregledati; vplivajo na vse dečkove odnose do očeta in matere in kasneje na odnose do moškega in ženske sploh. Praviloma otrokova moškost tega prvega pretresa ne vzdrži. Da bi rešil svoj spolni ud, se bolj ali manj popolnoma odpove posedovanju matere; njegovo spolno življenje pogosto ostane trajno obremenjeno s to prepovedjo. Če je pri njem navzoča močna feminilna komponenta, kot temu pravimo, se zaradi omajane otrokove moškosti še okrepi. Do očeta zavzame pasivno držo, kakršno pripisuje materi. Zaradi prepovedi je sicer opustil masturbacijo, toda ni se odrekel spremljajočim fantazijam. Nasprotno, ker predstavljajo edino formo seksualne zadovoljitve, ki mu je še preostala, se jim posveča bolj kot poprej, in v takšnih fantazijah se sicer še vedno identificira z očetom,

18. Tudi v mitu o Ojdipu je prisotna kastracija, saj je oslepitev – kot dokazujejo sanje –, s katero se Ojdip kaznuje, ko razkrije svoj zločin, simbolična nadomestitev kastracije. Ni mogoče izključiti, da je za izredno močan ustrahovalni učinek kastracijske grožnje skrivna filogenetska spominska sled na predzgodovinsko družino v pradobi, ko je ljubosumni oče dejansko skopil sina, če mu je ta postal nadležen tekmeč pri ženski. Prastari običaj obrezovanja – še drugi simbolni nadomestek kastracije – je mogoče razumeti le kot izraz podrejenosti očetovi volji. (Prim. pubertetni rituali primitivnih ljudstev.) Kako se zgoraj opisani potek izoblikuje pri ljudstvih in kulturah, ki ne zatirajo otroške masturbacije, še ni raziskano.

toda hkrati tudi in morda pretežno z materjo. Nasledki in proizvodi preobrazbe teh zgodnjih onanijskih fantazij si običajno zagotovijo vstop v njegov kasnejši jaz in sodelujejo pri oblikovanju njegovega značaja. Neodvisno od takšne zahteve dečkove feminilnosti pa se bosta tesnoba pred očetom in sovraštvo do njega stopnjevala. Dečkova moškost se zateče v nekakšno kljubovalno držo do očeta, ki bo s prisilo obvladovala njegovo kasnejše vedênje v človeški skupnosti. Preostanek erotične fiksacije na mater se pogosto kaže kot prevelika odvisnost od nje, ki se kasneje nadaljuje kot poslušnost ženski.¹⁹ Deček si ne upa več ljubiti matere, ne more pa tvegati, da bi izgubil njeno ljubezen, saj je potem v nevarnosti, da ga bo izdala očetu in izpostavila kastraciji. Celotna izkušnja z vsemi njenimi predpogoji in posledicami, od katerih je naš prikaz mogel podati le izbor, je podvržena nadvse energični potlačitvi, in ker to dopuščajo zakonitosti nezavednega onega, so se vsi medsebojno nasprotujoči si čustveni vzgibi in odzivi, ki so se tedaj vzbudili v nezavednem, ohranili in so nared za povzročanje motenj v kasnejšem popubertetnem razvoju jaza. Ko bo somatski proces seksualnega zorenja znova oživil stare, navidezno premagane fiksacije libida, se bo pokazalo, da je dečkovo seksualno življenje inhibirano, nenotno in razpadlo v medsebojno nasprotujoča si stremjenja.

Vpliv kastracijske grožnje na porajajoče se seksualno življenje dečka zagotovo nima zmeraj teh strah vzbujajočih posledic. Kolikšna bo škoda in kaj se bo dalo preprečiti, bo znova odvisno od *kvantitativnih* odnosov. Celotno dogajanje, v katerem bržkone lahko vidimo osrednje doživetje otroških let, največji problem zgodnjega razdobja in najmočnejši vir kasnejše neučinkovitosti, se tako temeljito pozabi, da rekonstrukcija tega dogajanja, ki jo poda analitično delo, naleti na kar najodločnejšo nejevero odraslih.

19. [Prim. *Tabu devišstva* (1918a [1917]).]

Zares, zavračanje gre celo tako daleč, da se hoče utišati vsakršno omembo prepovedanega predmeta in se zaradi nenavadne intelektualne zaslepljenosti spregleda najočitnejše znake, ki opozarjajo nanj. Tako smo lahko slišali ugovor, da mit o kralju Ojdipu pravzaprav nima ničesar skupnega s konstrukcijo, ki jo da analiza, saj naj bi šlo za popolnoma drugačen primer, kajti Ojdip se vendar ni zavedal, da je ta, ki ga je ubil, njegov oče, in ta, ki jo je poročil, njegova mati. Pri tem pa se spregleda, da je pri poskusu poetičnega oblikovanja snovi takšno popačenje neizogibno in da ne vnaša ničesar tujega, marveč le spretno uporabi momente, ki jih ponuja tematika. Ojdipova nevednost je legitimna upodobitev nezavednega stanja, v katero je pri odraslem človeku potonilo celotno doživetje, prisila oraklja, ki junaka naredi ali bi ga morala narediti nedolžnega, pa pripoznanje neizogibnosti usode, ki je vse sinove obsodila, da preživijo Ojdipov kompleks. Ko je psihoanaliza ob neki drugi priliki opozorila na to, kako zlahka se da razrešiti uganko nekega drugega pesniškega junaka, *Shakespearovega* omahljivca *Hamleta*, s tem da je pokazala na Ojdipov kompleks, saj princu navsezadnje spodleti pri nalogi, ko mora nekoga drugega kaznovati za to, kar se sklada z njegovimi lastnimi ojdipskimi željami, tedaj je obče nerazumevanje literarnega sveta izpričalo, kako zelo je bila množica ljudi pripravljena vztrajati pri svojih infantilnih potlačitvah.²⁰

20. Ime *William Shakespeare* je zelo verjetno psevdonim, za katerim se skriva veliki neznanec. Avtorja shakespeareških pesnitev so hoteli prepoznati v *Edwardu de Vereju, grofu oxfordskem*, ki je še kot deček izgubil ljubljenega in občudovanega očeta ter se popolnoma odrekel svoji materi, ki je kmalu po smrti svojega moža sklenila nov zakon. – [Freud to stališče prvič omenja v stavku, ki ga je leta 1930 dodal opombi v V. poglavju *Interpretacij sanj* (1900a). Obširneje je spregovoril o tem v svojem *Nagovoru v Goethejevi hiši v Frankfurtu* (1930e) in v *Avtobiografiji* (1925d [1924]), nato pa še enkrat v delu *Mojzes in monoteizem* (1939a [1934-38]). Freudovo pismo, ki zagovarja to njegovo mnenje, je objavljeno v tretjem zvezku Jonesove biografije (1957, str. 487–8).]

In vendar je Francoz *Diderot* že več kot stoletje pred odkritjem psihoanalize izpričal pomembnost Ojdipovega kompleksa, s tem da je razliko med pradavnino in kulturno dobo opredelil s stavkom: '*Si le petit sauvage était abandonné à lui-même, qu'il conservât toute son imbécillité, et qu'il réunît au peu de raison de l'enfant au berceau la violence des passions de l'homme de trente ans, il tordrait le col à son père et coucherait avec sa mère*'.²¹ Upal bi si zatrditi, da bi psihoanalizi, četudi se ne bi mogla ponašati z nobenim drugim dosežkom kot z odkritjem potlačenega Ojdipovega kompleksa, že sàmo to odkritje dalo pravico, da se jo uvrsti med dragocene nove pridobitve človeštva.

Učinki kastracijskega kompleksa so pri deklicah enostavnejši, vendar zato nič manj koreniti. Otroku ženskega spola se seveda ni treba bati, da bo izgubil penis, mora pa se odzvati na to, da ga ni dobil. Deklica od samega začetka dečku zavida njegovo posest, lahko rečemo, da njen celoten razvoj poteka v znamenju zavidanja penisa. Sprva se zaman poskuša kosati z dečkom, kasneje pa je v prizadevanju, da bi svojo pomanjkljivost nadoknadila, uspešnejša, kar lahko nazadnje privede do normalne ženske drže. Ko v falični fazi poskuša, da bi si kot deček z manualnim draženjem zagotovila genitalno naslado, zanjo pogosto ne doseže zadostne zadovoljitve in sodbo o manjvrednosti svojega zakrnelega penisa prenese na svojo celotno osebo. Praviloma kmalu opusti masturbacijo, ker noče, da jo spominja na premoč brata ali vrstnikov, in se nasploh odvrne od seksualnosti.

Če deklica vztraja pri svoji prvotni želji, da bi postala 'fant', bo v skrajnem primeru končala kot manifestna homoseksualka ali pa

21. [Če bi bil ubogi divjak prepuščen sam sebi in če bi ohranil vso topoumnost in pridružil ščepec otroške pameti iz zibke silovitim strastem tridesetletnega moškega, bi zlomil vrat svojemu očetu in spal s svojo materjo.' (*Le neveu de Rameau*); *Diderot, Rameau-jev nečak*, prev. Janko Moder, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971, str. 81).]

bo v svojem poznejšem načinu življenja kazala izrazite moške poteze, si izbrala moški poklic ipd. V drugem primeru pa pot vodi k ločitvi od ljubljene matere, ki ji hčerka pod vplivom zavidevanja penisa ne more oprostiti, da jo je tako pomanjkljivo opremljeno poslala na svet. V jezi, ki jo občuti zaradi tega, se odpove materi in za objekt ljubezni izbere drugo osebo, očeta. Če smo izgubili objekt ljubezni, potem je najprikladnejša reakcija, da se z njim identificiramo in ga z notranjo identifikacijo tako rekoč nadomestimo. Ta mehanizem tukaj priskoči na pomoč deklici. Identifikacija z materino vlogo lahko poslej nadomesti navezanost na mater. Hčerkica se postavi na materino mesto, kot je že vselej počela v svojih igrah, in hoče pri očetu zavzeti njen položaj. Odslej prej ljubljeno mater sovraži iz dveh motivov: zaradi ljubosumja in tudi zaradi prizadetosti [Kränkung], ker ji je odrekla penis. Vsebina njenega novega razmerja do očeta je sprva morda želja, da bi razpolagala z njegovim penisom, višek pa razmerje doseže v drugi želji, ko si želi od očeta dobiti v dar otroka. Želja po otroku je tako nadomestila željo po penisu ali pa se je iz te želje vsaj odcepila.

Zanimivo je, da je razmerje med Ojdipovim in kastracijskim kompleksom pri ženski tako popolnoma drugačno; pravzaprav njen razvoj poteka celo v nasprotni smeri kot pri moškem. Dejali smo, da pri moškem kastracijska grožnja Ojdipov kompleks zaključí, pri ženski pa izkusimo nasprotno; prav učinkovanje umanjkanja penisa jo sili v njen Ojdipov kompleks. Če ženska vztraja v svoji feminini ojdipski drži (zanjo so predlagali ime 'Elektrin kompleks')²², ji bo povzročil le neznatno škodo. Svojega moža bo izbrala glede na očetove lastnosti in bo pripravljena priznati njegovo

22. [Verjetno je termin prvi uporabil Jung v: *Poskus predstavitve psihoanalitične teorije* (1913, str. 370). Freud je zavrnil vpeljavo tega termina v svojem spisu *O ženski seksualnosti* (1931b).]

avtoriteto. Svoje pravzaprav nepotešljivo hrepenenje po posedovanju penisa bo lahko zadovoljila, če ji bo uspelo ljubezen do organa dovršiti v ljubezen do nosilca tega organa, kakor nekoč, ko je od materinih prsi napredovala do matrine osebe.

Če bi vprašali analitikovo izkustvo, na katere psihične formacije njegovih pacientov je mogoče kar najmanj vplivati, potem se bo odgovor glasil: pri ženski je to želja po penisu, pri moškem pa feminina drža do lastnega spola, katere predpostavka je seveda tesnoba pred izgubo penisa.²³

23. [Freud je mnogo obširneje obravnaval to temo v VIII. razdelku razprave *Končna in neskončna analiza* (1937c). Prim. Ferenczi, *Problem dokončanja analiz* (1928).]

TRETJI DEL

PSIHIČNI APARAT IN ZUNANJI SVET

POMEN ZA TEORIJU

Seveda sta vsa splošna spoznanja in predpostavke, ki smo jih nanizali v našem prvem poglavju, pridobili s trudopolnim in potrpečljivim delom na posameznih analizah; primer takega dela smo ponazorili v predhodnem poglavju. Govoro nas sedaj mika, da bi pregledali, s kakšno vednostjo nas je obogatilo takšno delo in kakšne poti smo odprli nadaljnjemu napredku. Pri tem nam ustrege vzbuditi pozornost, kako pogosto smo bili prisiljeni prekoračiti meje psihološke znanosti. Fenomeni, ki smo jih obravnavali, ne sodijo le v psihologijo, marveč imajo tudi organsko-biološko plat in temu primerno smo med našim prizadevanjem za izgraditev psihoanalize odkrili tudi pomembna biološka dejstva, izogniti pa se nisrmo mogli niti novim biološkim podmenam.

Toda zaskrbljenost se pomudimo pri psihoanalizi. Spoznali smo, da psihične norme z znanstvenim postopkom ni mogoče razmejiti od psihične nenormalnosti, tako da ima ta razlika navzlic svoji praktični pomembnosti le konvencionalno vrednost. S tem smo iz temeljnih povzročili, da normalno duševno življenje razumevamo na podlagi njegovih motenj, kar ne bi bilo dopustno, če bi ta

Osmo poglavje

PSIHIČNI APARAT IN ZUNANJI SVET

Seveda smo vsa splošna spoznanja in predpostavke, ki smo jih nanizali v našem prvem poglavju, pridobili s trudapolnim in potrpežljivim delom na posameznih analizah; primer takega dela smo ponazorili v predhodnem poglavju. Gotovo nas sedaj mika, da bi pregledali, s kakšno vednostjo nas je obogatilo takšno delo in kakšne poti smo odprli nadaljnjemu napredku. Pri tem nam utegne vzbuditi pozornost, kako pogosto smo bili prisiljeni prekoračiti meje psihološke znanosti. Fenomeni, ki smo jih obravnavali, ne sodijo le v psihologijo, marveč imajo tudi organsko-biološko plat in temu primerno smo med našim prizadevanjem za izgraditev psihoanalize odkrili tudi pomembna biološka dejstva, izogniti pa se nismo mogli niti novim biološkim podmenam.

Toda zaenkrat se pomudimo pri psihoanalizi. Spoznali smo, da psihične norme z znanstvenim postopkom ni mogoče razmejiti od psihične nenormalnosti, tako da ima ta razlika navzlic svoji praktični pomembnosti le konvencionalno vrednost. S tem smo utemeljili pravico, da normalno duševno življenje razumevamo na podlagi njegovih motenj, kar ne bi bilo dopustno, če bi ta

bolezenska stanja, nevroze in psihoze, imela specifične vzroke, ki bi na duševno življenje učinkovali na način zunanjih dejavnikov.

Preučevanje bežne, neškodljive duševne motnje, ki ima med spanjem celo koristno funkcijo, nam je dalo v roke ključ za razumevanje permanentnih in življenju škodljivih duševnih bolezni. In sedaj si upamo zatrditi, da psihologija zavesti za razumevanje normalne duševne funkcije ni bila nič bolje usposobljena, kot je za razumevanje sanj. Podatki zavestnega samozaznavanja, ki jih je edine imela na voljo, so se v vseh ozirih izkazali za nezadostne, da bi lahko na njihovi podlagi doumela obilico in zapletenost duševnih procesov, razkrila njihovo medsebojno povezanost ter tako spoznala pogoje njihovih motenj.

Naša podmena o prostorskem in smotrno izgrajenem psihičnem aparatu, ki se je razvil na podlagi življenjskih potreb in le na določenem mestu in pod določenimi pogoji omogoča nastanek fenomenov zavesti, nam je omogočila, da lahko psihologijo vzpostavimo na podobni osnovi kot vsako drugo naravoslovno znanost, npr. kot fiziko. Naloga psihologije in tudi drugih znanosti je, da za značilnostmi (kvalitetami) raziskovanega predmeta, ki so neposredno dane naši zaznavi, odkrijejo še nekaj drugega, kar ni toliko odvisno od posebnih receptivnih sposobnosti naših čutil in je bližje domnevnemu realnemu stanju stvari. Da bi dosegli realno stanje stvari – tega si ne obetamo, kajti vidimo, da moramo vse, kar smo novega pridobili s sklepanjem, vendarle znova prevesti v govorico naših zaznav, ki ji pač ni mogoče ubežati. Takšna je pač narava in omejenost naše znanosti. Tudi v fiziki ne moremo reči: če bi imeli dovolj izostren vid, bi odkrili, da navidezno trdna telesa sestojijo iz delcev takšne in takšne oblike in velikosti in imajo takšno in takšno medsebojno lego. Sicer poskušamo zmogljivost naših čutil do skrajnosti stopnjevati z umetnimi pripomočki, vendar ne smemo

pričakovati, da bodo vsa ta prizadevanja spremenila končne izsledke. Realnost bo ostala vedno 'nespoznatna'. Korist, ki jo znanstveno delo obelodani s pomočjo naših primarnih čutnih zaznav, je vpogled v povezave in soodvisnosti, ki obstajajo v zunanjem svetu in jih je mogoče v notranjem svetu našega mišljenja na nam neznan način zanesljivo reproducirati ali odražati in katerih poznavanje nas usposablja, da zunanji svet nekolikanj 'razumemo', predvidimo dogodke v njem ter, če je mogoče, spremenimo. Zelo podobno ravnamo v psihoanalizi. Odkrili smo tehnična sredstva, s katerimi zapolnimo vrzeli naših zavestnih fenomenov – uporabljamo jih torej podobno, kakor fizik uporablja eksperiment. S pomočjo te metode sklepamo na množico procesov, – ki so pravzaprav 'nespoznatni' –, in jih preklapljam v zavestne procese. In če npr. izjavimo, da je tukaj v proces posegel nezaveden spomin, potem to pomeni samo: tukaj se je pripetilo nekaj za nas popolnoma nedojemljivega, kar pa bi, če bi nam postalo zavestno, mogli opisati le na ta in takšen način.

S kakšno pravico in s kakšno stopnjo gotovosti izvajamo takšne sklepe in interpolacije, seveda ostaja pri vsakem posameznem primeru podvrženo kritiki; prav tako ni mogoče tajiti, da se je pogosto zelo težko odločiti – dejstvo, ki se izraža v pomanjkanju soglasja med analitiki. Za to je kriva novost naloge, torej pomanjkljiva izšolanost, toda tudi poseben moment, ki pripada obravnavanemu predmetu, saj v psihologiji ne gre zmeraj, kot pri fiziki, za reči, ki bi vzbujale le hladen znanstveni interes. Tako nas ne sme preveč presenetiti, če neka analitičarka, ki sama ni bila dovolj prepričana v intenzivnost lastne želje po penisu, tudi pri svojih pacientih tega momenta ni upoštevala v zadostni meri. Toda takšne napake, ki jih analitik stori na podlagi primerjave s seboj, konec koncev ne pomenijo mnogo. Če beremo stare priročnike za

mikroskopiranje, s presenečenjem ugotovimo, kako izredne zahteve so bile postavljene uporabniku instrumenta, ko je bilo mikroskopiranje še mlada tehnika, medtem ko danes vse to ne pride več v poštev.

Tukaj ni mogoče zasnovati popolne slike psihičnega aparata in njegovih zmožnosti, med drugim pa nas ovira tudi okoliščina, da psihoanaliza še ni imela časa za preučitev vseh funkcij v enakem obsegu. Zato se bomo zadovoljili z izčrpnjšo ponovitvijo navedkov iz našega uvodnega razdelka.

Jedro našega bitja torej tvori mrakobno *ono*, ki nima neposrednega stika z zunanjim svetom in je tudi našemu spoznanju dostopno le prek kake druge instance. V tem onem učinkujejo organski *nagoni*, ki so sami sestavljeni iz menjavajočih se spajanj [Mischungen] dveh prasil (erosa in destrukcije) in se med seboj razlikujejo glede na svoj odnos do organov ali organskega sistema. Edino prizadevanje teh nagonov je stremljenje po zadovoljitvi, ki se jo pričakuje od določenih sprememb na organih s pomočjo objektov iz zunanjega sveta. Toda takojšnja in brezobzirna zadovoljitev nagona, kot jo zahteva *ono*, bi kaj pogosto privedla do nevarnih konfliktov z zunanjim svetom in vodila v propast. *Ono* si ne dela skrbi za nadaljnji obstoj in ne pozna strahu, oziroma, da se morda pravilneje izrazimo, lahko sicer razvije elemente občutenja strahu, toda teh občutenj ne more uporabiti sebi v prid. Proces, ki so možni v in med suponiranimi psihičnimi elementi v onem (*primarni proces*), se zelo razlikujejo od tistih, ki so nam znani iz zavestnega zaznavanja v našem intelektualnem in čustvenem življenju, zanje pa tudi ne veljajo kritične omejitve logike, ki določen del teh procesov zavrže kot nedopustne in jih hoče razveljaviti.

Ono, odrezano od zunanjega sveta, ima svet svojih lastnih zaznav. Z izredno ostrino začuti določene spremembe v svoji notrini, zlasti nihanja v napetosti svojih nagonskih potreb, ki se v

zavesti predstavljajo kot občutja iz niza ugodje – neugodje. Seveda je težko navesti, po katerih poteh in s pomočjo katerih senzibilnih končnih organov se izoblikujejo. Drži pa, da samozaznave – splošna čustva [Allgemeingefühle] in občutja ugodja in neugodja – procese v onem obvladujejo z despotsko oblastjo. Ono je podvrženo neizprosnemu načelu ugodja. Toda ne samo ono. Kaže, da tudi dejavnost drugih psihičnih instanc načelo ugodja le modificira, ne zmore pa ga odpraviti. Teoretično nadvse pomembno, a za zdaj še neodgovorjeno vprašanje ostaja, kdaj in kako premostitev načela ugodja sploh uspe. Razmislek o tem, da načelo ugodja terja degradacijo, pravzaprav morda celo ugasnitev napetosti potreb (*nirvano*), nas napoti do še neupoštevanih odnosov med načelom ugodja in obema prasilama, erosom in nagonom smrti.

Druga psihična instanca – tako imenovani *jaz* –, za katero smo prepričani, da jo najbolj poznamo in v kateri se najlažje prepoznavamo, se je razvila iz skorje onega in je prek svojih sredstev za sprejemanje in zavračanje dražljajev v neposrednem stiku z zunanjim svetom (*realnostjo*). Jaz je svojemu vplivu podredil vedno večja območja in globlje plasti onega, izhajajoč iz zavestnega zaznavanja, toda s svojo vztrajno odvisnostjo od zunanjega sveta kaže neizbrisljiv pečat svojega izvora (kot npr. made in Germany). Njegov psihološki dosežek je to, da procese v onem dviga na višji dinamični nivo (prosto gibljivo energijo na primer preobrazi v vezano na način, ki ustreza predzavestnemu stanju); njegova konstruktivna funkcija pa je, da med zahtevo nagona in akt zadovoljitve vrine miselno dejavnost, ki skuša s pomočjo orientacije v sedanosti in s presojo prejšnjih izkustev na podlagi poskusnih dejanj dognati uspeh nameravanih podvigov. Jaz se na ta način odloči, ali bo poskus, da bi dosegel zadovoljitev, bodisi izvršil bodisi preložil, ali pa bo moral zahtevo nagona sploh zatreti kot nevarno (*načelo*

realnosti). Kot je ono v celoti naravnano na doseganje ugodja, tako v jazu prevladuje ozir na varnost. Jaz si je zadal nalogo samoohranitve, ki jo ono, kot kaže, zanemarja. Občutja tesnobe so zanj signal, ki opozarja, da njegovi integriteti preti nevarnost. Ker lahko spominske sledi – posebej s pomočjo svojih povezav z ostanki govornice –, prav tako kot zaznave, postanejo zavestne, obstaja tukaj možnost zamenjave, ki utegne voditi do napačne presoje realnosti. Pred tako napačno presojo se jaz zavaruje s psihičnim sredstvom *preizkušnje realnosti*, ki pa v sanjah, zaradi pogojev, ki vladajo med spancem, ni potreben. Jazu, ki se hoče uveljaviti v okolju nadmočnih mehaničnih sil, v prvi vrsti grozijo nevarnosti v zunanji realnosti, toda ne samo od tam. Njegovo lastno ono je izvor podobnih nevarnosti, in sicer zaradi dveh različnih razlogov. Prvič, prevelike jakosti nagona utegnejo poškodovati jaz na podoben način kot premočni 'dražljaji' iz zunanjega sveta. Jaza sicer ne morejo uničiti, lahko pa mu razdenejo lastno dinamično organiziranost in jaz znova preobrazijo v del onega. In drugič, izkušnja je morda jaz naučila, da bi imela zadovoljitev zahteve nagona, ki sam po sebi ni neznosen, za posledico nevarnosti v zunanjem svetu, tako da bi takšna zahteva nagona sama postala nevarna. Jaz se torej bojuje na dveh frontah: obvarovati mora svojo eksistenco pred zunanjim svetom, ki mu grozi z uničenjem, pa tudi pred vse preveč zahtevnim notranjim svetom. Zoper oba uporablja enake obrambne metode, toda obramba pred notranjim sovražnikom je še posebej neučinkovita. Zaradi izvorne identičnosti s sovražnim notranjim svetom in zaradi poznejšega kar najtesnejšega skupnega življenja z njim, jazu le s težavo uspe ubežati notranjim nevarnostim. Četudi jih je moč začasno zatreti, preostajajo kot grožnje.

■ Slišali smo, kako v prvi otroški dobi šibak in še neizoblikovan jaz trajno poškodujejo napori, ki jih mora premagovati, da bi se

ubranil svojskih nevarnosti tega življenjskega obdobja. Pred nevarnostmi, ki grozijo v zunanjem svetu, otroka obvarujejo starši; za to varnost dela pokoro s strahom pred *izgubo ljubezni*, brez katere bi bil nebogljen prepuščen nevarnostim zunanjega sveta. Dejavnik strahu pred izgubo ljubezni odločilno vpliva na izid konflikta, ko deček pride v položaj Ojdipovega kompleksa, v katerem njegovemu narcizmu preti s pradavno izkušnjo podkrepljena grožnja s kastracijo. Součinkovanje obeh vplivov, aktualne realne nevarnosti in filogenetsko utemeljene nevarnosti, ki jo hrani v spominu, otroka prisili k samoobrambnim poskusom – potlačitvam –, ki za trenutek dosežejo svoj namen, ko pa kasneje seksualno življenje zopet oživi in okrepi nagonske zahteve, ki jih je otrok prej zavrnil, pa se ti poskusi izkažejo kot psihološko neučinkoviti. Z biološkega vidika smemo potemtakem reči, da jaz vznurjen seksualne zgodnje dobe ne uspe obvladati, ker v tem obdobju še ni izoblikovan. V tem zaostajanju jaza v razvoju v primerjavi z razvojem libida vidimo bistveni pogoj za nastanek nevroze in ne moremo se izogniti sklepu, da bi bilo nevrozo mogoče preprečiti, če bi otroškemu jazu to nalogo prihranili in torej otroškemu seksualnemu življenju pustili prosto pot, kot to počnejo mnoga primitivna ljudstva. Morda je etiologija nevrotičnih obolenj zapletenejša od tukaj opisane; potem smo pač izpostavili vsaj bistveni del etiološke zavozlanosti. Pozabiti pa tudi ne smemo filogenetskih vplivov, ki so na nek način, ki je za nas še nedojemljiv, zastopani v onem in ki v tistem zgodnjem obdobju na jaz zagotovo učinkujejo močnejše, kot bi kasneje. Po drugi strani pa se nam posveti, da poskus tako zgodnje zaježitve seksualnega nagona in tako odločilna zavzetost mladega jaza za zunanji svet v nasprotju z notranjim, kot se izoblikuje zaradi prepovedi otroške seksualnosti, ne more ostati brez posledic za kasnejše individuovo dovzetnost za

kulturo.²⁴ Zahteve nagona, ki so odrinjene od neposredne zadovoljitve, so prisiljene ubrati nove poti. Na teh *stranpoteh*, ki vodijo do nadomestnih zadovoljitev, se utegnejo zahteve nagona deseksualizirati, razrahljati svojo povezavo z izvornimi nagonskimi cilji. S tem pa anticipiramo trditev, da je bilo marsikaj od naše visoko cenjene kulturne dediščine pridobljeno na račun seksualnosti, se pravi, z omejitvijo seksualnih nagonских sil.

Če smo morali doslej vedno znova poudarjati, da se ima jaz tako za svoj nastanek kot za najpomembnejše med svojimi pridobljenimi značilnostmi zahvaliti razmerju do realnega zunanjega sveta, smo s tem že pripravili tla za domnevo, da bolezenska stanja jaza, s katerimi se jaz spet kar najbolj približa onemu, izvirajo iz tega, da se odpravi ali vsaj razrahlja ta odnos do zunanjega sveta. S tem se popolnoma ujema klinično izkustvo, ki nas uči, da psihoza izbruhne tedaj, ko postane realnost neznosno boleča, ali pa tedaj, ko se nagoni izredno okrepijo, kar mora pri med seboj spodbijajočih se zahtevah, ki jih ono in zunanji svet postavljata jazu, privedi do istega učinka. Problem psihoze bi bil preprost in jasen, če bi bilo mogoče jaz brez preostanka ločiti od realnosti. Do tega pa pride le redkokdaj, nemara celo nikoli. Celo kar zadeva stanja, ki so se tako oddaljila od dejanskosti zunanjega sveta, kakor, denimo, stanja halucinatorične zmedenosti (*amentia*)²⁵, lahko iz izjav bolnikov po ozdravitvi ugotovimo, da se je tedaj v nekem kotičku njihove duše, kot se izražajo sami bolniki, skrivala normalna oseba, ki je neprizadeto opazovala potek bolezenske more. Ne vem, ali smemo predpostaviti, da je to splošen pojav, lahko pa poročam, da sem na

24. [Podoben koncept 'dovzetnosti za kulturo' Freud obravnava v *Misli o vojnih časih in smrti* (1915b), omenja pa ga tudi v *Prihodnost neke iluzije* (1927c). Freud ni razlikoval med rabo besede 'kultura' in 'civilizacija'.]

25. [Freud termin 'amentia' uporablja v takem pomenu kot Meynerta.]

podoben pojav naletel pri drugih, manj silovito potekajočih psihozah. Spominjam se primera kronične paranoje, pri katerem so sanje po vsakem napadu ljubosumja analitiku razkrile pravo podobo spodbude, ki je povzročila ta izbruh, podobo popolnoma brez blodenj.²⁶ Tako smo prišli do zanimivega nasprotja: medtem ko lahko sicer iz nevrotikovih sanj uganemo ljubosumje, ki je tuje njegovemu budnemu življenju, pa pri psihotiku prav sanje popravijo blodnjo, ki vlada čez dan. Verjetno smemo nasploh domnevati, da v vseh takšnih primerih pride do psihičnega *razcepa*. Namesto ene same se izoblikujeta dve psihični naravnosti: prva normalna, ki upošteva realnost, in neka druga, ki pod vplivom nagonov loči jaz od realnosti. Obe obstajata druga poleg druge. Rezultat je odvisen od razmerja njune moči. Če je druga močnejša ali če postane močnejša, to ustvari pogoje za nastop psihoze. Če se razmerje obrne, pride do navidezne ozdravitve bolezenske blodnje. Dejansko pa se je blodnja zgolj umaknila v nezavedno, kar sicer lahko ugotovimo tudi iz številnih zapažanj, ki kažejo, da se je blodnja izoblikovala že dolgo pred tem, preden je manifestno izbruhnila na površje.

Stališče, ki pri vseh psihozah postulira *razcep jaza*, bi ne bilo vredno tolikšne pozornosti, če se ne bi pokazalo, da zadeva tudi druga stanja, ki so bolj podobna nevrozam, in končno same nevroze. O tem sem se najpoprej prepričal ob primerih *fetišizma*. Ta nenormalnost, ki jo smemo prištevati k perverzijam, temelji, kot je znano, na tem, da pacient, ki je skoraj vedno moški, ne prizna, da ženska nima penisa; in ker mu to dejstvo dokazuje možnost lastne kastracije, je zanj skrajno neprijetno. Zato utaji svojo čutno zaznavo, ki mu je pokazala, da ženskemu spolnemu organu manjka penis in

26. [O tem primeru Freud precej obširno poroča v spisu *Nekateri nevrotični mehanizmi* (1922b [1921]).]

se trdno oklepa nasprotnega prepričanja. Vendar pa tudi utajena zaznava ni ostala popolnoma brez vpliva; pacient si ne drzne trditi, da je zares videl penis, pač pa se oklene nečesa drugega – dela telesa ali predmeta – in mu nameni vlogo penisa, ki ga noče pogrešati. Zvečine je to nekaj, kar je takrat ob pogledu na ženski spolni organ zares videl ali kar lahko penis uspešno simbolično nadomesti. Vendar pa ne bi bilo prav, če bi ta postopek pri oblikovanju fetiša imenovali razcep jaza, saj gre zgolj za kompromisno tvorbo s pomočjo premestitve, kakršna nam je znana že iz sanj. Naša opažanja pa nam kažejo še več. Fetiš navsezadnje ustvarimo z namero, da bi uničili dokaz o možnosti kastracije in se tako izognili kastracijski tesnobi. Če ima ženska tako kot druga živa bitja penis, potem se nam ni treba bati, da bi nemara lahko izgubili svoj penis. Vendar pa naletimo na fetišiste, ki so razvili prav takšno kastracijsko tesnobo kot nefetišisti in ki enako reagirajo nanjo. V njihovem ravnanju se torej hkrati izražata dve nasprotni predpostavki. Po eni strani tajijo to, kar jim kaže zaznava, tajijo, da na ženskem spolnem organu niso videli nikakršnega penisa, po drugi strani pa priznavajo, da ženski manjka penis in iz tega naredijo pravilne sklepe. Obe naravnosti skozi vse življenje obstajata druga ob drugi, ne da bi druga na drugo vplivali. Šele to je tisto, čemur smemo reči *razcep jaza*. Iz tega stanja stvari lahko tudi razumemo, zakaj se fetišizem tako pogosto le delno izoblikuje. V tem primeru fetišizem ne obvladuje v celoti izbire objekta, marveč pušča prostor za bolj ali manj normalno spolno vedénje, da, pogosto se celo sam omeji na skromno vlogo ali se zadovolji zgolj z namigom. Fetišistu se torej nikdar popolnoma ne posreči, da bi jaz ločil od realnosti zunanjega sveta.

Ne smemo si misliti, da je fetišizem zgolj izjemni primer glede na razcep jaza – fetišizem je zgolj posebno ustrezen predmet za

preučevanje tega razcepa. Vrnimo se k ugotovitvi, da se otroški jaz pod gospostvom realnega sveta otrese neljubih nagonskih zahtev s tako imenovanimi potlačitvami. Zdaj bomo to ugotovitev dopolnili z nadaljnjo trditvijo, da se jaz v istem življenjskem razdobju kaj pogosto znajde v položaju, ko se mora ubraniti pred kakšnim izzivom zunanjega sveta, ki je zanj preveč mučen; to stori tako, da *utaji* zaznave, ki so mu posredovale to zahtevo realnosti. Do takšnih utajitev prihaja zelo pogosto, a ne le pri fetišistih; kadar jih lahko razčlenimo, se vselej pokaže, da gre za polovične ukrepe, za nepopolne poskuse, da bi se odtrgali od realnosti. Odklonitev zaznave vsakokrat dopolni nekakšno priznanje; vselej pride do dveh nasprotnih, med seboj neodvisnih naravnosti, ki povzročita, da se jaz razcepi. Izid je spet odvisen od tega, katera naravnost si lahko izbojuje večjo intenzivnost.²⁷

Dejstva, ki pričajo o razcepu jaza in smo jih tukaj opisali, niso tako nova in nenavadna, kakor bi se največkrat utegnilo zdeti. Navsezadnje je splošna poteza nevroz, da se v določenem vedanju osebe uveljavljata v njenem duševnem življenju dve različni naravnosti, ki si nasprotujeta in sta druga od druge neodvisni, le da pri tem pripada ena naravnost jazu, nasprotna – potlačena naravnost – pa onemu. Razlika med obema primeroma je v bistvenem topična ali strukturna in ni vedno lahko odločiti, s katero izmed obeh možnosti imamo opraviti v posameznem primeru. Oba primera pa imata tole pomembno skupno značilnost: ne glede na to, česa se jaz v svojem obrambnem prizadevanju loti – naj utaji del dejanskega zunanjega sveta ali pa naj si prizadeva zavriniti kakšno zahtevo nagona –, uspeh nikoli ni popoln, nikoli ni brez preostanka; iz tega vselej izhajata dve nasprotni naravnosti, kjer tudi tista,

27. [tj. večjo psihično energijo]

ki je podrejena in šibkejša, povzroča psihične posledice. Za sklep naj le še opozorimo, kako malo je s pomočjo zavestne zaznave mogoče izvedeti o vseh teh procesih.²⁸

28. [Razlago fetišizma v tem poglavju je Freud v glavnem povzel iz svojih tekstov o tej temi, ki jih je napisal kakih deset let prej (1927), v katerih najdemo zgodnjo referenco o razcepu jaza. Freud se je obema vprašanjema posvetil v nedokončanem spisu *Razcep jaza v obrambnem ravnanju* (1940e [1938]), ki ga je začel pisati nekaj mesecev prej kot pričujoče delo.]

Deveto poglavje

NOTRANJI SVET

Znanje o zapletenih sočasnih procesih je mogoče posredovati edino tako, da te procese opišemo zaporedoma, zategadelj so vsi naši prikazi zaradi enostranskih poenostavitev sprva pomanjkljivi in čakajo na to, da jih bo kdo dopolnil, nadgradil in s tem popravil.

Predstava o jazu, ki posreduje med onim in zunanjim svetom, prevzema nagonske zahteve onega, da bi jih zadovoljil, in zaznave zunanjega sveta ohranja kot spomine, o jazu, ki se osredotoča na svojo samoohranitev in upira premočnim zahtevam z obeh strani, pri tem pa v vseh svojih odločitvah sledi napotilom modificiranega načela ugodja; ta predstava pravzaprav ustreza le jazu tja do konca prvega otroškega obdobja (nekako do 5. leta). V tem obdobju se je zgodila pomembna sprememba. Del zunanjega sveta je bil, vsaj delno, opuščen kot objekt, in namesto tega skozi proces identifikacije privzet v jaz; postal je torej del notranjega sveta. Ta nova psihična instanca prevzame funkcije, ki so jih prej izvajale osebe iz zunanjega sveta: nadzoruje jaz, mu ukazuje, sodi in grozi s kaznimi, povsem tako kot starši, katerih mesto je prevzela. Tej instanci pravimo *nadjaz* in jo v njeni sodniški funkciji občutimo kot našo *vest*. Nenavadno ostaja, da nadjaz pogosto razvije strogost, za

katero niso bili zgled realni starši, kot tudi to, da jaza ne kliče na odgovornost le zaradi njegovih dejanj, marveč prav tako zaradi njegovih misli in neizpeljanih namer, ki so nadjazu očitno znane. To nam priključuje v spomin, da tudi junak mita o Ojdipu občuti krivdo zaradi svojih dejanj in se vdano samokaznuje, četudi bi ga morala prisila oraklja tako po naši kot po njegovi lastni sodbi oprostiti krivde. Nadjaz pa je v resnici dediščina Ojdipovega kompleksa in se vzpostavi šele, ko se ta razreši. Prevelika strogost nadjaza torej ni posledica realnega vzora, marveč je sorazmerna z jakostjo obrambe, ki jo je bil moral jaz uporabiti zoper skušnjavo Ojdipovega kompleksa. Osnova za trditev filozofov in verujočih, da moralni čut človeku ni niti privzgojen niti ni rezultat njegovega življenja v skupnosti, temveč ga je vanj vsadila neka višja instanca, je bržkone slutnja tega dejstva.

Dokler jaz deluje v popolnem soglasju z nadjazom, njunih pojavnih oblik ni lahko razlikovati, kakor hitro pa med njima nastopijo napetosti in neskladnosti, jih je mogoče zelo razločno opaziti. Mučnost očitkov vesti natanko ustreza otrokovemu strahu pred izgubo ljubezni, strahu, ki ga je v njem nadomestila moralna instanca. Po drugi strani se samozavest jaza okrepi in njegov ponos utrdi, če se je uspešno uprl skušnjavi, da bi napravil nekaj, kar bi bilo za nadjaz sporno, pri čemer ima občutek, kakor da je pridobil kaj dragocenega. Čeprav je postal del notranjega sveta, nadjaz na ta način v jazu še naprej igra vlogo zunanjega sveta. V vseh kasnejših življenjskih obdobjih predstavlja vpliv otroške dobe individua, otroške nege, vzgoje in odvisnosti od staršev, otroške dobe, ki je bila pri ljudeh zaradi skupnega življenja v družinah zelo podaljšana. V vsem tem pa ne prihajajo do izraza le osebne lastnosti staršev, ampak tudi vse, kar je odločilno vplivalo na njih same: nagnjenja in zahteve socialnih razmer, v katerih živijo, prirojene lastnosti in

tradicije rase, iz katere izhajajo. Za tiste, ki so jim bolj pri srcu splošne ugotovitve in stroge razmejitve, lahko povzamemo, da zunanji svet, ki mu bo posameznik izpostavljen po ločitvi od staršev, predstavlja moč sedanjosti, njegovo ono s svojimi podedovanimi nagibi predstavlja organsko preteklost, nadjaz, ki se je kasneje pridružil, pa zastopa predvsem kulturno preteklost, ki jo mora otrok v pičlo odmerjenih letih svojega zgodnjega obdobja tako rekoč podoživeti. Takšne posplošitve so le redko v celoti pravilne. Prav gotovo je del kulturnih dosežkov pustil sledove v onem in marsikaj, kar prinaša nadjaz, bo v njem dobilo svoj odraz, pa tudi prenekatero otrokovo novo doživetje bo še močneje učinkovalo, ker ponavlja prastaro filogenetsko izkustvo.

'To, kar od prednikov si dedoval,
pridôbi, da ne bo ti tuje!'²⁹

Tako nadjaz zavzema neke vrste vmesni položaj med onim in zunanjim svetom; v sebi združuje vplive sedanjosti in preteklosti. Vzpostavitev nadjaza pa obenem predstavlja tudi primer, kako se sedanjost pretvarja v preteklost. –

29. ['Was du ererbt von deinen Vätern hast, Erwirb es, um es zu besitzen!'], Faust I, scena 1, prev. Božo Vodušek. Prim. Goethe, *Faust*, Založba Obzorja, Maribor 1999, str. 75.]

TERMINOLOŠKI SLOVARČEK K PREVODU*

Nemško-slovensko-angleški

- Abkömmling – nasledek; *angl.* derivative
Ablauf – potek; *angl.* course
Abnormität – nenormalnost; *angl.* abnormality
Absicht – namen; *angl.* purpose
Abwehr – obramba; *angl.* defence
Abwehrbestreben – obrambno prizadevanje; *angl.* efforts of defence
Abwehrversuch – poskus obrambe; *angl.* attempt at defence
Aggressionstrieb – nagon agresivnosti; *angl.* aggressive instinct
Allgemeingefühle – splošna čustva; *angl.* coenaesthetic feelings
analytische Arbeit – analitično delo; *angl.* work of analysis
analytische Behandlung – analitična obravnava; *angl.* analytic treatment
analytische Grundregel – temeljno pravilo analize; *angl.* fundamental rule of analysis
analytische Situation – analitična situacija; *angl.* analytic situation
Angst – tesnoba; *angl.* anxiety
Angstsensation – občutje tesnobe; *angl.* sensation of anxiety
Angsttraum – tesnobne sanje; *angl.* anxiety dream
Anlage – zasnova; *angl.* disposition
Anspruch – zahteva; *angl.* demand
Anspruch der Realität – zahteva realnosti; *angl.* demand from reality
Anstreben – stremljenje; *angl.* endeavour
Anteil – delež; *angl.* portion, element
Antrieb – vzgib; *angl.* impulse
Anzeichen – znamenje; *angl.* sign
Arterhaltungstrieb – nagon po ohranitvi vrste; *angl.* instinct of the preservation of the species
Ätiologie – etiologija; *angl.* aetiology

* V terminološki slovarček so poleg osnovnih terminov vključeni tudi nekateri termini, ob katerih so se pri prevajanju pojavile takšne ali drugačne težave. Angleški termini so povzeti po prevodu Jamesa Stracheya: »An Outline of Psychoanalysis«, *The Pelican Freud Library*, 15, Penguin Books.

- Aufklärung – pojasnitev; *angl.* explanation
 Ausgang – izid; *angl.* outcome
 Ausläufer – končič; *angl.* offshoot
 Aussenwelt – zunanji svet; *angl.* external world
 äussere Realität – zunanja realnost; *angl.* external reality
 Äusserung – izraz; *angl.* manifestation
 Bearbeitung – predelava; *angl.* revision
 Bedrängnis – stiska; *angl.* (to be) hard-pressed
 Bedürfnisspannung – napetost potrebe; *angl.* tension of need
 Befriedigung – zadovoljitev; *angl.* satisfaction
 Befriedigungshandlung – akt zadovoljitve; *angl.* action to satisfy
 Behandlung – obravnava; *angl.* cure
 Beitrag – prispevek; *angl.* portion
 Beschwerde – tegoba, težava; *angl.* malady
 Besetzung – investicija; *angl.* cathexis
 Bestrebung – stremljenje, prizadevanje; *angl.* endeavour
 Beweglichkeit der Libido – gibljivost libida; *angl.* mobility of the libido
 Bewusstsein – zavest; *angl.* consciousness
 Bewusstseinsakt – zavestni akt; *angl.* act of consciousness
 Bewusstwerden – postati zavestno; *angl.* becoming conscious
 Bezirk – območje; *angl.* region
 Bisexualität – biseksualnost; *angl.* bisexuality
 Charakterbildung – izoblikovanje značaja; *angl.* formation of character
 Destruktionstrieb – destruktivni nagon; *angl.* destructive instinct
 Deutung – interpretacija; *angl.* interpretation
 Dynamik – dinamika; *angl.* dynamic
 Eifersuchtsanfall – napad ljubosumja; *angl.* attack of jealousy
 Eigenart – svojskost; *angl.* individuality
 Einbusse – upad; *angl.* surrender
 Einrichtung – sredstvo; *angl.* institution, arrangement
 Einstellung – drža; *angl.* attitude
 Einverleibung – inkorporacija; *angl.* incorporation
 Elterneinfluss – starševski vpliv; *angl.* parental influence
 Elternersatz – nadomestek staršev; *angl.* substitute for parents
 Empfindungselemente – elementi občutenja; *angl.* sensory elements
 Energie – energija; *angl.* energy
 Entfallen – izpad (iz spomina); *angl.* escape

Entstellung – popačenje, *angl.* distortion
 Entwicklungshemmung – inhibiranost v razvoju; *angl.* developmental inhibition
 Ergänzungsreihe – dopolnilni niz; *angl.* complementary sequence
 Erinnerungsspur – spominska sled; *angl.* memory-trace
 Erkrankung – obolenje; *angl.* illness
 Erlebnis – doživetje, doživljaj; *angl.* experience
 erogene Zone – erogena cona; *angl.* erotogenic zone
 Eros – eros; *angl.* Eros
 Erregung – vznburjenje, vzdraženje; *angl.* excitation
 Erregungsquantität – kvantiteta vzdraženja; *angl.* quantity of excitation
 Ersatzbefriedigung – nadomestna zadovoljitev; *angl.* substitutive satisfaction
 erste Kindheitsperiode – prvo otroško razdobje; *angl.* first period of childhood
 Es – ono; *angl.* id
 Fantasie – fantazija; *angl.* fantasy
 Fehlleistung – spodrsljaj; *angl.* parapraxis
 Feindseligkeit – sovražnost; *angl.* hostility
 feminin – feminin; *angl.* feminine
 Fetischismus – fetišizem; *angl.* fetishism
 Fixierung – fiksacija; *angl.* fixation; record
 Flucht – beg; *angl.* flight
 Fluchtversuch – poskus bega; *angl.* attempt to flight
 frei bewegliche Energie – prosto gibljiva energija; *angl.* freely mobile energy
 freie Assoziationen – proste asociacije; *angl.* free associations
 Fremdkörper – tujek; *angl.* extraneous body
 gebundene Energie – vezana energija; *angl.* bound energy
 Gedächtnis – spomin; *angl.* memory
 Gefügigkeit – vdanost; *angl.* obedience
 Gefühl – čustvo, občutje; *angl.* feeling
 Gefühlsregung – čustveni vzgib; *angl.* emotional impulse
 Gegenbesetzung – nasprotna investicija; *angl.* anticathexis
 genital – genitalen; *angl.* genital
 Genuss – uživanje; *angl.* enjoyment
 Gewissen – vest; *angl.* conscience
 Gewissensanspruch – zahteva vesti; *angl.* conscientious demand
 Gunst – naklonjenost; *angl.* favour
 Halluzination – halucinacija; *angl.* hallucination
 halluzinatorische Werworenheit (*amentia*) – halucinatorična zmedenost;
angl. hallucinatory confusion

- Hemmung – inhibicija; *angl.* inhibition
- Homosexualität – homoseksualnost; *angl.* homosexuality
- Hörigkeit – poslušnost; *angl.* bondage
- Ich – jaz; *angl.* ego
- Ichentwicklung – razvoj jaza; *angl.* development of the ego, ego development
- Ich-Es – jaz-ono; *angl.* ego-id
- Ichliebe – ljubezen do jaza; *angl.* ego-love
- Ichorganisation – organiziranost jaza; *angl.* ego organization
- Ichspaltung – razcep jaza; *angl.* splitting of the ego
- Ichveränderung – premena jaza; *angl.* alteration of the ego
- Identifizierung – identifikacija; *angl.* identification
- infantile Amnesie – infantilna amnezija; *angl.* infantile amnesia
- infantile Verdrängung – infantilna potlačitev; *angl.* infantile repression
- Innenwelt – notranji svet; *angl.* internal world
- Instanz – instanca; *angl.* agency
- Intensität – intenziteta; *angl.* intensity
- Kastration – kastracija; *angl.* castration
- Kastrationsangst – kastracijska tesnoba; *angl.* fear of castration
- Kastrationsdrohung – kastracijska grožnja; *angl.* treath of castration
- Kastrationskomplex – kastracijski kompleks; *angl.* castration complex
- Kindheitsneurose – otroška nevroza; *angl.* childhood neurosis
- kindliche Sexualität – otroška seksualnost; *angl.* infantile sexuality
- Kompromissbildung – kompromisna tvorba; *angl.* compromise structure, compromise form
- Konfliktregung – konfliktni vzgib; *angl.* conflicting impulse
- Konstruktion – konstrukcija; *angl.* construction
- Körper – telo; *angl.* body
- Körperempfindung – telesni občutek; *angl.* physical sensation
- Krankheitsbedürfnis – potreba po bolezni; *angl.* need to be ill
- Krankheitsspek – bolezenska mora; *angl.* hubbub of illness
- Kränkung – ranjenost, prizadetost; *angl.* mortification
- Kulturbereitschaft – pripravljenost za kulturo; *angl.* readiness for culture
- latente Traumgedanke – latentna misel sanj; *angl.* latent dream-thoughts
- Latenzzeit – latentno obdobje; *angl.* period of latency
- Leiden – trpljenje; *angl.* ailment, suffering
- Leidensbedürfnis – potreba po trpljenju; *angl.* need to be ill
- Libido – libido; *angl.* libido

- Libidobesetzung – libidinalna investicija; *angl.* libidinal cathexis
- Libidoentwicklung – razvoj libida; *angl.* libidinal development
- Liebesobjekt – objekt ljubezni; *angl.* love-object
- Liebestrieb – nagon ljubezni; *angl.* love instinct
- Liebesverlust – izguba ljubezni; *angl.* loss of love
- Lokalisation – lokalizacija; *angl.* localization
- Lücke – vrzel; *angl.* gap
- Lust – ugodje; naslada; *angl.* pleasure
- Lustgewinn – doseganje ugodja; *angl.* obtaining pleasure
- Lustprinzip – načelo ugodja; *angl.* pleasure principle
- Luststreben – stremljenje po ugodju; *angl.* urge towards pleasure
- manifest – manifesten; *angl.* manifest
- manifeste Trauminhalt – manifestna vsebina sanj; *angl.* manifest content of a dream
- Männlichkeit – moškost; *angl.* masculinity
- Masochismus – mazohizem; *angl.* masochism
- Massregel – ukrep; *angl.* measure
- Minderwertigkeit – manjvrednost; *angl.* inferiority
- Mischung – spajanje; *angl.* fusion
- Missbrauch – zloraba; *angl.* abuse
- Mittelglied – vmesni člen; *angl.* intermediate link
- Mutterbindung – navezanost na mater; *angl.* attachment to mother
- Nacherziehung – naknadna vzgoja; *angl.* after-education
- Narzissmus – narcizem; *angl.* narcissism
- narzisstische Libido – narcistični libido; *angl.* narcissitic libido
- negative Übertragung – negativni transfer; *angl.* negative transference
- Neigung – nagib; *angl.* inclination
- nervöse Energie – živčna energija; *angl.* nervous energy
- Neurose – nevroza; *angl.* neurosis
- Objektbindung – vezanost na objekt; *angl.* object-tie
- Objektlibido – objektni libido; *angl.* object-libido
- Objektliebe – ljubezen do objekta; *angl.* object-love
- Objektwahl – izbira objekta; *angl.* choice of object
- Ödipuseinstellung – ojdipska drža; *angl.* Oedipus attitude
- Ödipuskomplex – Ojdipov kompleks; *angl.* Oedipus complex
- Ödipuswunsch – ojdipska želja; *angl.* Oedipus wish
- Ökonomik – ekonomika; *angl.* economic

- Onaniephanthasie – onanijska fantazija; *angl.* masturbatory fantasy
- orale Phase – oralna faza; *angl.* oral phase
- Paranoia – paranoja; *angl.* paranoia
- Partialtrieb – delni nagon; *angl.* component instinct
- Penis – penis; *angl.* penis
- Penislosigkeit – ne imeti penisa; *angl.* have no penis
- Penismangel – umankanje penisa; *angl.* lack of a penis
- Penisneid – zavidanje penisa; *angl.* penis envy
- Penisverlust – izguba penisa; *angl.* loss of the penis
- Peniswunsch – želja po penisu; *angl.* wish for a penis
- Perversion – perverzija; *angl.* perversion
- phallische Phase – falična faza; *angl.* phallic phase
- Phallus – falos; *angl.* phallus
- positive Übertragung – pozitivni transfer; *angl.* positive transference
- prägenitale Besetzung – predgenitalna investicija; *angl.* pregenital cathexis
- Primärvorgang – primarni proces; *angl.* primary process
- Prinzip – načelo; *angl.* principle
- Provinz – regija; *angl.* province
- psychische Apparat – psihični aparat; *angl.* psychical apparatus
- psychische Qualität – psihična kvaliteta; *angl.* psychical quality
- psychoanalytische Technik – psihoanalitična tehnika; *angl.* technique
of psychoanalysis
- Psychose – psihoza; *angl.* psychosis
- psychische Realität – psihična realnost; *angl.* psychical reality
- Realitätsprinzip – načelo realnosti; *angl.* reality principle
- Realitätsprüfung – preizkušnja realnosti; *angl.* reality-testing
- Regression – regresija; *angl.* regression
- Regung – vzgib; *angl.* impulse
- Reihe – niz; *angl.* sequence
- Reiz – dražljaj; *angl.* stimulu
- Reizabhaltung – zavračanje dražljajev; *angl.* exclusion of stimuli
- Reizaufnahme – sprejemanje dražljajev; *angl.* receiving of stimuli
- Reizspannung – dražljajska napetost; *angl.* tension
- Rindenschicht – skorja; *angl.* cortical layer
- Sadismus – sadizem; *angl.* sadism
- sadistisch-anale Phase – sadistično-analna faza; *angl.* sadistic-anal phase
- Schlafwunsch – želja po spanju; *angl.* wish to sleep

- Schlafzustand – stanje sna; *angl.* state of sleep
- Schmerzempfindung – občutek bolečine; *angl.* sensation of pain
- Schuldbewusstsein – zavest krivde; *angl.* consciousness of guilt
- Schuldgefühl – občutek krivde; *angl.* sense of guilt
- Schwächung – oslabitev; *angl.* weakening
- Schwerbeweglichkeit der Libido – otežena gibljivost libida; *angl.* sluggishness of the libido
- seelische Apparat – duševni aparat; *angl.* mental apparatus
- seelische Lähmung – duševna ohromelost; *angl.* mental disablement
- seelische Normalfunktion – normalna duševna funkcija; *angl.* normal functioning of the mind
- Sehnsucht – hrepenenje; *angl.* desire
- Sekundärvorgang – sekundarni proces; *angl.* secondary process
- Selbstbefriedigung – samozadovoljevanje; *angl.* obtaining satisfaction
- Selbstbehauptung – samoohranitev; *angl.* self-preservation
- Selbsterhaltung – samoohranitev; *angl.* self-preservation
- Selbsterhaltungstrieb – samoohranitveni nagon; *angl.* instinct of self-preservation
- Selbstgefühl – samoobčutje; samozavest; *angl.* self-esteem
- Selbstschädigung – samopoškodba; *angl.* self-injury
- Selbstwahrnehmung – samozaznavanje; *angl.* self-perception
- Selbsterstörung – samouničenje; *angl.* self-destruction
- Sexualerregung – seksualno vzbujenje; *angl.* sexual excitation
- Sexualfunktion – seksualna funkcija; *angl.* sexual function
- Sexualität – seksualnost; *angl.* sexuality
- Sexualobjekt – seksualni objekt; *angl.* sexual object
- Sexualtrieb – seksualni nagon; *angl.* sexual instinct
- sexuell – seksualen; *angl.* sexual
- sexuelle Frühzeit – zgodnja seksualna doba; *angl.* early sexual period
- Sinnestäuschung – čutna prevara; *angl.* illusion
- Spaltung – razcep; *angl.* split
- Sprachfunktion – govorna funkcija; *angl.* function of speech
- sprachliche Symbol – jezikovni simbol; *angl.* linguistic symbol
- Sprachrest – ostanek govornice; *angl.* residue of speech
- Strebung – stremljenje, teženje; *angl.* urge
- Stück – delež, del; *angl.* portion
- Symbol – simbol; *angl.* symbol
- Symbolersatz der Kastration – simbolni nadomestek kastracije; *angl.* symbolic substitute for castration

- Symptom – simptom; *angl.* symptom
- Tagesresten – ostanki dneva; *angl.* residues of the previous day
- Therapie – terapija; *angl.* therapy
- Todestrieb – nagon smrti; *angl.* death instinc
- Topik – topika; *angl.* topic
- Trägheit – skrepenelost; *angl.* inertia
- Traum – sanje; *angl.* dream
- Trauma – travma; *angl.* trauma
- Traumarbeit – delo sanj; *angl.* dream-work
- traumatische Neurose – travmatska nevroza; *angl.* traumatic neurosis
- Traumbildung – tvorjenje sanj; *angl.* construction of dreams, dream formation
- Traumdeutung – interpretacija sanj; *angl.* interpretation of dreams
- Traumentstellung – popačenje sanj; *angl.* dream distortion
- Träumer – sanjavec; *angl.* dreamer
- Traumgedächtnis – spomin v sanjah ; *angl.* memory in dreams
- Traumgedanke – misel sanj; *angl.* dream-tought
- Trauminhalt – vsebina sanj; *angl.* content of a dream
- Traumvorgang – potek sanj; *angl.* dream process
- Trieb – nagon; *angl.* drive
- Triebanspruch – zahteva nagona; *angl.* instinctual claim, instinctual demand
- Triebbefriedigung – zadovoljitev nagona; *angl.* satisfaction of the instinct
- Triebentmischungen – razločevanje nagonov; *angl.* defusions of instincts
- Triebfeder – gonilo; *angl.* motive force
- Triebkraft – nagonaska sila; *angl.* motive force
- Triebleben – nagonsko življenje; *angl.* life of the instincts
- Trieblehre – nauk o nagonih; *angl.* theory of the instincts
- Triebmoment – nagonski moment; *angl.* instinctual factor
- Triebnatur – narava nagona; *angl.* nature of the instinct
- Triebökonomie – nagonaska ekonomija; *angl.* economics of instincts
- Triebregung – nagonski vzgib; *angl.* instinctual impulse
- Triebstärke – jakost nagona; *angl.* strenght of instinct
- Triebsublimierung – sublimacija nagona; *angl.* sublimation of instinct
- Triebziel – nagonski cilj; *angl.* instinctual aim
- Trotzeinstellung – kljubovalna drža; *angl.* defiant attitude
- Überbesetzung – prekomerna investicija; *angl.* hypercathexis
- Über-Ich – nadjaz; *angl.* super-ego
- Übertragung – transfer; *angl.* transference

- Übertragungsfenomen – fenomen transferja; *angl.* phenomenon of transference
- Übertragungszustand – transferno stanje; *angl.* state of transference
- Umwandlung – preobrazba; *angl.* change-over, modification
- Umwandlungsprodukt – proizvod preobrazbe; *angl.* modified product
- unbewusst – nezaveden; *angl.* unconscious
- Unbewusste – nezavedno; *angl.* unconsciousness
- unbewusste Erinnerung – nezaveden spomin; *angl.* unconscious memory
- Unbewusstheit – nezavedno stanje; *angl.* unconscious state
- Unfertigkeit – neizoblikovanost; *angl.* immaturity
- Unlust – neugodje; *angl.* displeasure
- Unterdrückung – zator; *angl.* suppression
- Unzulänglichkeit – neučinkovitost, neustreznost; *angl.* inadequacy
- Urkraft – prasila; *angl.* primal force
- Verbot – prepoved; *angl.* prohibition
- Verbote des Über-Ichs – prepovedi nadjaza; *angl.* prohibitions from the super-ego
- Verdichtung – zgoštevitev; *angl.* condensation
- Verdrängung – potlačitev; *angl.* repression
- Verdrängungswiderstand – potlačitveni odpor; *angl.* resistance due to repression
- Verführung – zapeljevanje; *angl.* seduction
- Verhalten – vedênje, zadržanje; *angl.* attitude
- Verkennung – napačna presoja; *angl.* misunderstanding
- Verleugnung – utajitev; *angl.* disavowal
- Verliebtheit – zaljubljenost; *angl.* love
- Versagung – odrekanje; *angl.* frustration
- Verschiebung – premestitev; *angl.* displacement
- Verursachung – povzročanje; *angl.* causation
- Verwerfung – izključitev; *angl.* rejection
- Vorbewusstsein – predzavestno; *angl.* preconsciousness
- vorbewusste Zustand – predzavestno stanje; *angl.* preconscious state
- Vorlust – vnaprejšnje ugodje; *angl.* fore-pleasure
- Wachdenken – budno mišljenje; *angl.* waking thought
- Wachleben – budno stanje; *angl.* waking life
- Wahnbildung – blodnja; *angl.* delusion
- Wahnkrankheit – bolezenska blodnja; *angl.* delusional disorder
- Wahrnehmung – zaznava; *angl.* perception
- Wahrnehmungsapparat – zaznavni aparat; *angl.* perceptual apparatus

- weibliche Genitale – žensko spolovilo – *angl.* female genitals
 Weiblichkeit – ženskost; *angl.* femininity
 Weiterung – (neprijetna) posledica; *angl.* complication
 Widerstand – odpor; *angl.* resistance
 Witz – vic; *angl.* joke
 Wunsch – želja; *angl.* wish
 Wunscherfüllung – izpolnitev želje; *angl.* fulfilment of a wish, wish-fulfilment
 Zwang – prisila; *angl.* compulsion
 zweizeitige Ansatz – dvodobni začetek; *angl.* diphasic onset

Slovensko-nemško-angleški

- akt zadovoljitve – Befriedigungshandlung – action to satisfy
analitična obravnava – analytische Behandlung – analytic treatment
analitična situacija – analytische Situation – analytic situation
analitično delo – analytische Arbeit – work of analysis
beg – Flucht – flight
biseksualnost – Bisexualität – bisexuality
blodnja – Wahnbildung – delusion
bolezenska blodnja – Wahnkrankheit – delusional disorder
bolezenska mora – Krankheitsspek – hubbub of illness
budno mišljenje – Wachdenken – waking thought
budno stanje – Wachleben – waking life
čustveni vzgib – Gefühlsregung – emotional impulse
čustvo, občutje – Gefühl – feeling
čutna prevara – Sinnestäuschung – illusion
delež – Anteil – portion, element
delež, del – Stück – portion
delni nagon – Partialtrieb – component instinct
delo sanj – Traumarbeit – dream-work
destruktivni nagon – Destruktionstrieb – destructive instinct
dinamika – Dynamik – dynamic
pripravljenost za kulturo – Kulturbereitschaft – readiness for culture
dopolnilni niz – Ergänzungsreihe – complementary sequence
doseganje ugodja – Lustgewinn – obtaining pleasure
doživetje, doživljaj – Erlebnis – experience
dražljaj – Reiz – stimula
dražljajska napetost – Reizspannung – tension
drža – Einstellung – attitude
duševna ohromelost – seelische Lähmung – mental disablement
duševni aparat – seelische Apparat – mental apparatus
dvodobni začetek – zweizeitige Ansatz – diphasic onset
ekonomika – Ökonomik – economic
elementi občutenja – Empfindungselemente – sensory elements
energija – Energie – energy
erogena cona – erogene Zone – erotogenic zone
eros – Eros – Eros

etiologija – Ätiologie – aetiology
falična faza – phallische Phase – phallic phase
falos – Phallus – phallus
fantazija – Fantasie – fantasy
feminin – feminin – feminine
fenomen transferja – Übertragungsfenomen – phenomenon of transference
fetišizem – Fetischismus – fetishism
fiksacija – Fixierung – fixation, record
genitalen – genital – genital
gibljivost libida – Beweglichkeit der Libido – mobility of the libido
gonilo – Triebfeder – motive force
govorna funkcija – Sprachfunktion – function of speech
halucinacija – Halluzination – hallucination
halucinatorična zmedenost – halluzinatorische Werworenheit (*amentia*) –
hallucinatory confusion
homoseksualnost – Homosexualität – homosexuality
hrepenenje – Sehnsucht – desire
identifikacija – Identifizierung – identification
infantilna amnezija – infantile Amnesie – infantile amnesia
infantilna potlačitev – infantile Verdrängung – infantile repression
inhibicija – Hemmung – inhibition
inhibiranost v razvoju – Entwicklungshemmung – developmental inhibition
inkorporacija – Einverleibung – incorporation
instanca – Instanz – agency
intenziteta – Intensität – intensity
interpretacija – Deutung – interpretation
interpretacija sanj – Traumdeutung – interpretation of dreams
investicija – Besetzung – cathexis
izbira objekta – Objektwahl – choice of object
izguba ljubezni – Liebesverlust – loss of love
izguba penisa – Penisverlust – loss of the penis
izid – Ausgang – outcome
izključitev – Verwerfung – rejection
izoblikovanje značaja – Charakterbildung – formation of character
izpad (iz spomina) – Entfallen – escape
izpolnitev želje – Wunscherfüllung – fulfilment of a wish, wish-fulfilment
izraz – Äusserung – manifestation

jakost nagona – Triebstärke – strenght of instinct
 jaz – Ich – ego
 jaz-ono – Ich-Es – ego-id
 jezikovni simbol – sprachliche Symbol – linguistic symbol
 kastracija – Kastration – castration
 kastracijska grožnja – Kastrationsdrohung – treath of castration
 kastracijska tesnoba – Kastrationsangst – fear of castration
 kastracijski kompleks – Kastrationskomplex – castration complex
 kljubovalna drža – Trotzeinstellung – defiant attitude
 kompromisna tvorba – Kompromissbildung – compromise structure,
 compromise form
 končič – Ausläufer – offshoot
 konfliktni vzgib – Konfliktregung – conflicting impulse
 konstrukcija – Konstruktion – construction
 kvantiteta vzdraženja – Erregungsquantität – quantity of excitation
 latentna misel sanj – latente Traumgedanke – latent dream-thoughts
 latentno obdobje – Latenzzeit – period of latency
 libidinalna investicija – Libidobesetzung – libidinal cathexis
 libido – Libido – libido
 ljubezen do jaza – Ichliebe – ego-love
 ljubezen do objekta – Objektliebe – object-love
 lokalizacija – Lokalisation – localization
 manifesten – manifest – manifest
 manifestna vsebina sanj – manifeste Trauminhalt – manifest content of a dream
 manjvrednost – Minderwertigkeit – inferiority
 mazohizem – Masochismus – masochism
 misel sanj – Traumgedanke – dream-tought
 moškost – Männlichkeit – masculinity
 načelo – Prinzip – principle
 načelo realnosti – Realitätsprinzip – reality principle
 načelo ugodja – Lustprinzip – pleasure principle
 nadjaz – Über-Ich – super-ego
 nadomestek staršev – Elternersatz – substitute for parents
 nadomestna zadovoljitev – Ersatzbefriedigung – substitutive satisfaction
 nagib – Neigung – inclination
 nagon – Trieb – drive
 nagon agresivnosti – Aggressionstrieb – aggressive instinct

nagon ljubezni – Liebestrieb – love instinct
 nagon po ohranitvi vrste – Arterhaltungstrieb – instinct of the preservation
 of the species
 nagon smrti – Todestrieb – death instinct
 nagonška ekonomija – Triebökonomie – economics of instincts
 nagonška sila – Triebkraft – motive force
 nagonški cilj – Triebziel – instinctual aim
 nagonški moment – Triebmoment – instinctual factor
 nagonški vzgib – Triebregung – instinctual impulse
 nagonško življenje – Triebleben – life of the instincts
 naklonjenost – Gunst – favour
 naknadna vzgoja – Nacherziehung – after-education
 namen – Absicht – purpose
 napačna presoja – Verkennung – misunderstanding
 napad ljubosumja – Eifersuchtsanfall – attack of jealousy
 napetost potrebe – Bedürfnisspannung – tension of need
 narava nagona – Triebnatur – nature of the instinct
 narcistični libido – narzisstische Libido – narcissitic libido
 narcizem – Narzissmus – narcissism
 nasledek – Abkömmling – derivative
 nasprotna investicija – Gegenbesetzung – anticathexis
 nauk o nagonih – Trieblehre – theory of the instincts
 navezanost na mater – Mutterbindung – attachment to mother
 ne imeti penisa – Penislosigkeit – have no penis
 negativni transfer – negative Übertragung – negative transference
 neizoblikovanost – Unfertigkeit – immaturity
 nenormalnost – Abnormität – abnormality
 neučinkovitost, neustreznost – Unzulänglichkeit – inadequacy
 neugodje – Unlust – unpleasure
 nevroza – Neurose – neurosis
 nezaveden – unbewusst – unconscious
 nezaveden spomin – unbewusste Erinnerung – unconscious memory
 nezavedno – Unbewusste – unconsciousness
 nezavedno stanje – Unbewusstheit – unconscious state
 niz – Reihe – sequence
 normalna duševna funkcija – seelische Normalfunktion – normal functioning
 of the mind

notranji svet – Innenwelt – internal world
 občutek bolečine – Schmerzempfindung – sensation of pain
 občutek krivde – Schuldgefühl – sense of guilt
 občutje tesnobe – Angstsensation – sensation of anxiety
 objekt ljubezni – Liebesobjekt – love-object
 objektni libido – Objektlibido – object-libido
 območje – Bezirk – region
 obolenje – Erkrankung – illness
 obramba – Abwehr – defence
 obrambno prizadevanje – Abwehrbestreben – efforts of defence
 obravnava – Behandlung – cure
 odpor – Widerstand – resistance
 odrekanje – Versagung – frustration
 Ojdipov kompleks – Ödipuskomplex – Oedipus complex
 ojdipska drža – Ödipuseinstellung – Oedipus attitude
 ojdipska želja – Ödipuswunsch – Oedipus wish
 onanijska fantazija – Onaniephanthasie – masturbatory fantasy
 ono – Es – id
 oralna faza – orale Phase – oral phase
 organiziranost jaza – Ichorganisation – ego organization
 oslabitev – Schwächung – weakening
 ostanek govornice – Sprachrest – residue of speech
 ostanki dneva – Tagesresten – residues of the previous day
 otežena gibljivost libida – Schwerbeweglichkeit der Libido – sluggishness
 of the libido
 otroška nevroza – Kindheitsneurose – childhood neurosis
 otroška seksualnost – kindliche Sexualität – infantile sexuality
 paranoja – Paranoia – paranoia
 penis – Penis – penis
 perverzija – Perversion – perversion
 pojasnitev – Aufklärung – explanation
 popačenje – Entstellung – distortion
 popačenje sanj – Traumentstellung – dream distortion
 poskus bega – Fluchtversuch – attempt to flight
 poskus obrambe – Abwehrversuch – attempt at defence
 posledica (neprijetna) – Weiterung – complication
 poslušnost – Hörigkeit – bondage

postati zavestno – Bewusstwerden – becoming conscious
 potek – Ablauf – course
 potek sanj – Traumvorgang – dream process
 potlačitev – Verdrängung – repression
 potlačitveni odpor – Verdrängungswiderstand – resistance due to repression
 potreba po bolezni – Krankheitsbedürfnis – need to be ill
 potreba po trpljenju – Leidensbedürfnis – need to be ill
 povzročanje – Verursachung – causation
 pozitivni transfer – positive Übertragung – positive transference
 prasila – Urkraft – primal force
 predelava – Bearbeitung – revision
 predgenitalna investicija – prägenitale Besetzung – pregenital cathexis
 predzavestno – Vorbewusstsein – preconsciousness
 predzavestno stanje – vorbewusste Zustand – preconscious state
 preizkušnja realnosti – Realitätsprüfung – reality-testing
 prekomerna investicija – Überbesetzung – hypercathexis
 premena jaza – Ichveränderung – alteration of the ego
 premestitev – Verschiebung – displacement
 preobrazba – Umwandlung – change-over, modification
 prepoved – Verbot – prohibition
 prepovedi nadjaza – Verbote des Über-Ichs – prohibitions from the super-ego
 primarni proces – Primärvorgang – primary process
 pripravljenost za kulturo – Kulturbereitschaft – readiness for culture
 prisila – Zwang – compulsion
 prispevek – Beitrag – portion
 proizvod preobrazbe – Umwandlungsprodukt – modified product
 proste asociacije – freie Assoziationen – free associations
 prosto gibljiva energija – frei bewegliche Energie – freely mobile energy
 prvo otroško razdobje – erste Kindheitsperiode – first period of childhood
 psihična kvaliteta – psychische Qualität – psychical quality
 psihična realnost – psychische Realität – psychical reality
 psihični aparat – psychische Apparat – psychical apparatus
 psihoanalitična tehnika – psychoanalytische Technik – technique of psychoanalysis
 psihoza – Psychose – psychosis
 ranjenost, prizadetost – Kränkung – mortification
 razcep – Spaltung – split
 razcep jaza – Ichspaltung – splitting of the ego

razločevanje nagonov – Triebentmischungen – defusions of instincts
 razvoj jaza – Ichentwicklung – development of the ego, ego development
 razvoj libida – Libidoentwicklung – libidinal development
 regija – Provinz – province
 regresija – Regression – regression
 sadistično-analna faza – sadistisch-anale Phase – sadistic-anal phase
 sadizem – Sadismus – sadism
 samoobčutje; samozavest – Selbstgefühl – self-esteem
 samoohranitev – Selbstbehauptung – self-preservation
 samoohranitev – Selbsterhaltung – self-preservation
 samoohranitveni nagon – Selbsterhaltungstrieb – instinct of self-preservation
 samopoškodba – Selbstschädigung – self-injury
 samouničenje – Selbsterstörung – self-destruction
 samozadovoljevanje – Selbstbefriedigung – obtaining satisfaction
 samozaznavanje – Selbstwahrnehmung – self-perception
 sanjavec – Träumer – dreamer
 sanje – Traum – dream
 seksualen – sexuell – sexual
 seksualna funkcija – Sexualfunktion – sexual function
 seksualni nagon – Sexualtrieb – sexual instinct
 seksualni objekt – Sexualobjekt – sexual object
 seksualno vznurjenje – Sexualerregung – sexual excitation
 seksualnost – Sexualität – sexuality
 sekundarni proces – Sekundärvorgang – secondary process
 simbol – Symbol – symbol
 simbolni nadomestek kastracije – Symbolersatz der Kastration – symbolic
 substitute for castration
 simptom – Symptom – symptom
 skorja – Rindenschicht – cortical layer
 skrepenclost – Trägheit – inertia
 sovražnost – Feindseligkeit – hostility
 spajanje – Mischung – fusion
 splošna čustva – Allgemeingefühle – coenaesthetic feelings
 spodrsrljaj – Fehlleistung – parapraxis
 spomin – Gedächtnis – memory
 spomin v sanjah – Traumgedächtnis – memory in dreams
 spominska sled – Erinnerungsspur – memory-trace

sprejemanje dražljajev – Reizaufnahme – receiving of stimuli
 sredstvo – Einrichtung – institution, arrangement
 stanje sna – Schlafzustand – state of sleep
 starševski vpliv – Elterneinfluss – parental influence
 stiska – Bedrängnis – (to be) hard-pressed
 stremljenje – Anstreben –endeavour
 stremljenje po ugodju – Luststreben – urge towards pleasure
 stremljenje, prizadevanje – Bestrebung – endeavour
 stremljenje, teženje – Strebung – urge
 sublimacija nagona – Triebsublimierung – sublimation of instinct
 svojskost – Eigenart – individuality
 tegoba, težava – Beschwerde – malady
 telesni občutek – Körperempfindung – physical sensation
 telo – Körper – body
 temeljno pravilo analize – analytische Grundregel – fundamental rule of analysis
 terapija – Therapie – therapy
 tesnoba – Angst – anxiety
 tesnobne sanje – Angsttraum – anxiety dream
 topika – Topik – topic
 transfer – Übertragung – transference
 transferno stanje – Übertragungszustand – state of transference
 travma – Trauma – trauma
 travmatska nevroza – traumatische Neurose – traumatic neurosis
 trpljenje – Leiden – ailment, suffering
 tujek – Fremdkörper – extraneous body
 tvorjenje sanj – Traumbildung – construction of dreams, dream formation
 ugodje; naslada – Lust – pleasure
 ukrep – Massregel –measure
 umankanje penisa – Penismangel – lack of a penis
 upad – Einbusse – surrender
 utajitev – Verleugnung – disavowal
 uživanje – Genuss – enjoyment
 vdanost – Gefügigkeit – obedience
 vedenje, zadržanje – Verhalten – attitude
 vest – Gewissen – conscience
 vezana energija – gebundene Energie – bound energy
 vezanost na objekt – Objektbindung – object-tie

vic – Witz – joke
 vmesni člen – Mittelglied – intermediate link
 vnaprejšnje ugodje – Vorlust – fore-pleasure
 vrzel – Lücke – gap
 vsebina sanj – Trauminhalt – content of a dream
 vznurjenje, vzdraženje – Erregung – excitation
 vzgib – Antrieb – impulse
 vzgib – Regung – impulse
 zadovoljitev – Befriedigung – satisfaction
 zadovoljitev nagona – Triebbefriedigung – satisfaction of the instinct
 zahteva – Anspruch – demand
 zahteva nagona – Triebanspruch – instinctual claim, instinctual demand
 zahteva realnosti – Anspruch der Realität – demand from reality
 zahteva vesti – Gewissensanspruch – conscientious demand
 zaljubljenost – Verliebtheit – love
 zapeljevanje – Verführung – seduction
 zasnova – Anlage – disposition
 zator – Unterdrückung – suppression
 zavest – Bewusstsein – consciousness
 zavest krivde – Schuldbewusstsein – consciousness of guilt
 zavestni akt – Bewusstseinsakt – act of consciousness
 zavidanje penisa – Penisneid – penis envy
 zavračanje dražljajev – Reizabhaltung – exclusion of stimuli
 zaznava – Wahrnehmung – perception
 zaznavni aparat – Wahrnehmungsapparat – perceptual apparatus
 zgodnja seksualna doba – sexuelle Frühzeit – early sexual period
 zgostitev – Verdichtung – condensation
 zloraba – Missbrauch – abuse
 znamenje – Anzeichen – sign
 zunanja realnost – äussere Realität – external reality
 zunanji svet – Aussenwelt – external world
 želja – Wunsch – wish
 želja po penisu – Peniswunsch – wish for a penis
 želja po spanju – Schlafwunsch – wish to sleep
 žensko spolovilo – weibliche Genitale – female genitals
 ženskost – Weiblichkeit – femininity
 živčna energija – nervöse Energie – nervous energy

PROBLEMI 6/2000, letnik XXXVIII

Uredništvo: Miran Božovič, Mladen Dolar, Tomaž Erzar, Zoran Kanduč, Peter Klepec, Zdravko Kobe, Gorazd Korošec, Janez Krek, Dragana Kršič, Stojan Pelko, Renata Salecl, Marjan Šimenc, Darja Zaviršek, Alenka Zupančič, Slavoj Žižek.

Vloga Sveta revije opravlja Izvršni odbor izdajatelja.

Glavna in odgovorna urednica revije *Problemi*: Alenka Zupančič

Tajnik uredništva: Uroš Grile

Naslov uredništva: Komenskega 11, Ljubljana (s pripisom »za Probleme«),
telefon: 041 755-050

Žiro račun: 50104-678-83669, z oznako: »za Probleme«

Davčna številka: 26158353

Izdajatelj: Društvo za teoretsko psihoanalizo, Komenskega 11, Ljubljana

Jezikovni pregled: Simona Perpar-Grile

Oblikovanje: AOOA

Stavek: Klemen Ulčakar

Tisk: Cicero.

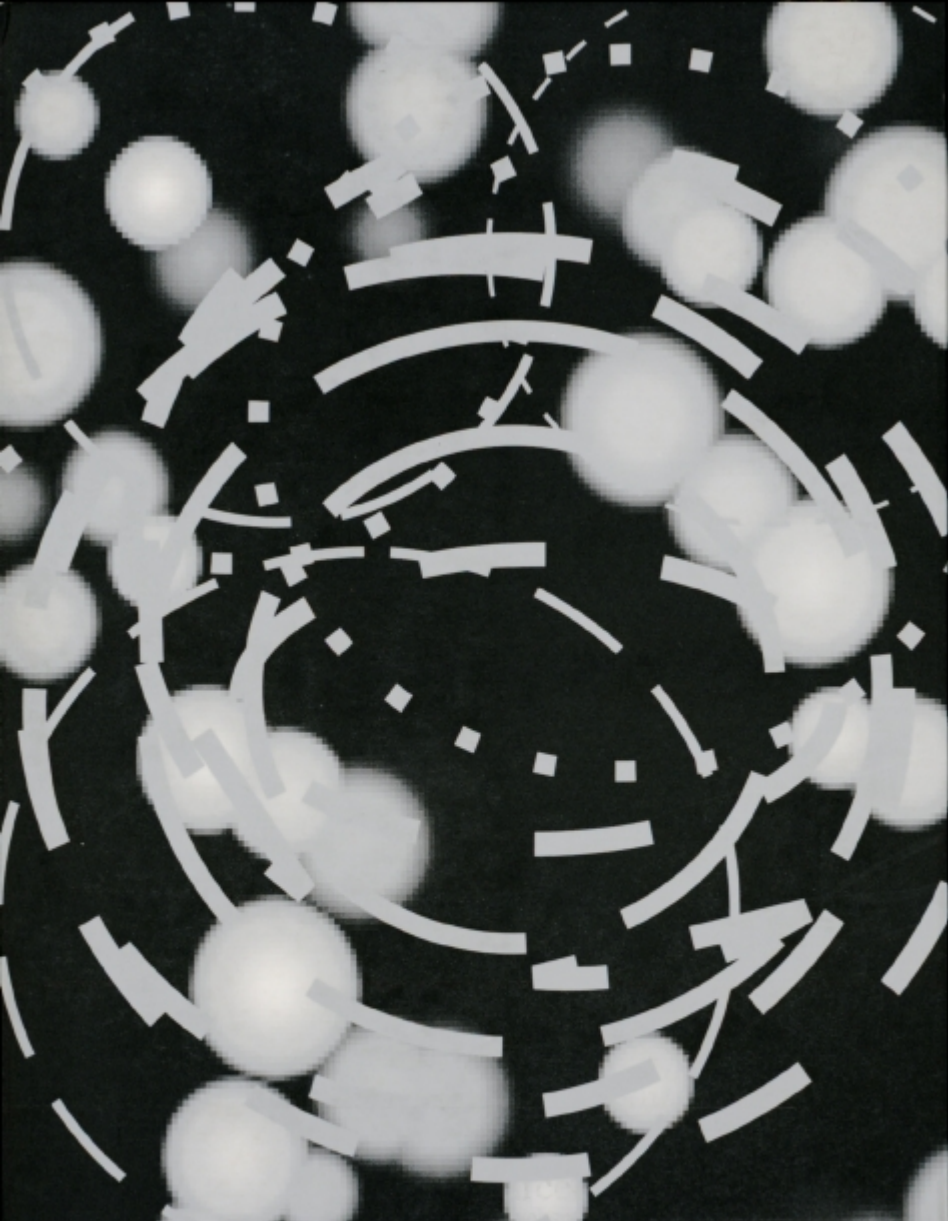
Naklada: 600 izvodov

Naročnina za leto 2000: 5400 SIT

Cena te številke: 2160 SIT. V ceno je vračunan DDV.

Revijo finančno podpira Ministrstvo za kulturo.

ISBN 961-6376-01-2

9 789616 376013

ISSN 0555-2419

9 770555 241012